

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

v.

1908

Vsebina majskega zvezka :

1. Vladimir Levstik: <i>Moja sreča</i>	257
2. Milan Pugalj: <i>V album</i>	257
3. Vladko Kuret: <i>V gaju</i>	258
4. Vojeslav Molè: <i>Helena</i>	263
5. Dr. Jos. Tominšek: <i>Slavna in bedna Italija</i> . (Dalje prihodnjič.)	264
6. Avg. Strniša: <i>Dolgove vračujem</i>	272
7. C. Golar: <i>O rožah in o dekletu</i>	272
8. Ivan Cankar: <i>Jakobovo hudodelstvo</i>	273
9. Vladimir Levstik: <i>Maksima</i>	280
10. Milan Pugalj: <i>Mrak</i>	280
11. Dr. M. Murko: <i>Kopitar in Vuk Karadžić</i> . (Konec prihodnjič.)	281
12. Milan Pugalj: <i>Matija in njegova ljubezen</i> . (Dalje prihodnjič.)	289
13. Podlimbarski: <i>Iz starih zapiskov</i> . (Dalje prihodnjič.)	297
14. Fr. Strnad: <i>Sodoma</i> . (Dalje prihodnjič.)	304
15. Vojeslav Molè: <i>Pesnikova smrt</i>	309
16. L. Pintar: <i>Satura</i> . (Konec.)	310
17. Književne novosti.	
Dr. Iv. Merhar: <i>Ivan Cankar: Zgodbe iz doline šentflorjanske</i> . (Konec.)	
— Dr. Jos. Tominšek: <i>Meško Ksaver: Na Poljani</i> . — Anton Pesek: <i>Slepa ljubezen</i> . — Primož Trubar in naša reformacija. — „Znanstvena knjižnica“. — „Archiv für slavische Philologie“. — Dr. Jos. Tominšek: <i>O reformi mature</i> . — Književna izdanja društva hrvatskih srednješolskih profesorov. — Dr. Jos. Tominšek: <i>Rudolfo Franjin Magjer: Zapisci sa sela</i> . — Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.	314
18. Splošni pregled.	
Občni zbor „Matiče Slovenske“. — Organizacija našega znanstvenega dela. — „Matica Slovenska“. — „Narodne založbe“ občni zbor. — † Dr. Baldo Bogišić. — Nova opereta Zajčeva. — Nova dramska dela Leonida Andrejeva. — Maksim Gorkij.	319

Listnica uredništva	320
-------------------------------	-----

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po eden pot na mesec v zvezkih ter stane vse leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h, četrt leta 2 K 30 h.

Za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h. =====

Izdajatelj in za uredništvo odgovoren: Valentin Kopitar.
Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Knafljevih ulicah št. 5. v Ljubljani.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Moja sreča.

Zlat oblak je moja sreča,
porojen nad goro sivo:
preden bo orosil njivo,
v žejnem dnevu se vtopi.

Klic daljav je moja sreča,
mej išoč na mrtvi plani:
vstal je davno, vstal je lani,
prej je vriskal, zdaj ihti . . .

Kakor val je moja sreča,
kakor smeh globin zelenih;
škoda upov izgubljenih,
da bi šli za njim: zbeži!

Misel tiha mi je sreča:
Ob prečudni, težki uri
rahlo bi odprla duri . . .
En pogled — pa odhiti.

Pajčolan je moja sreča,
v cvetu sanj in poln omame,
razprostrt čez žarke same;
naj ugasnejo, — skopni.

To je tista moja sreča,
nema himna duše moje . . .
Naj molči: kdor njo odpoje,
zanj več sreče in pesmi ni . . .

Vladimir Levstik.

V album.

Če rdeče rože zapade sneg,
pa rože barvo izgubé,
povesijo glave, ovenejo,
ovenejo, se posušé.

In ko je pomlad, spet rože cvetó,
a druge so rože to:
če je prve kdaj ljubilo srcé,
ne bo drugih nikdar takó!

Milan Pugelj.

V gaju.

Spisal Vladko Kuret.

b morju so tihi, senčnati gaji, kjer se umiri
človeško srce, kjer se utolaži človeška duša . . .
Ob takih gajih je morje vedno mirno;
nikoli ne buči, nikoli se ne peni in dviga;
le tiho šumlja in poje svoje večne mehke
in sanjavonežne pesmi. In srebrnoliste oljke
se sklanjajo nadnje, poslušajo pesmi njegovih valov in hrepene
po njih poljubih . . . Šum viharjev ne prihaja do teh gajev, pesmi
ribičev ne plovejo vanje. Mrtvotiho, mirno in hladno kakor v grobu
je v teh cipresnih gajih.

In kakor vitki zeleni stebri štrle visoke ciprese proti nebu.
Nikoli niso še šumele, nikomur niso še pripovedovale o svojem
veselju in o svoji žalosti. Molče mole proti nebu in ne trepečejo v
vetru, ne šepetajo . . . Njih senca stoji nepremično na tleh, ne
zatrepete, ne zgane se; kakor dolg madež leži na tleh, le počasi,
nevidno se veča in krči in pomika za potujočim solncem . . .

Kakor vitki, prosojni stebri so te ciprese, brez glasu, mrtvo-
tihe. Naj pihlja veter, naj vrši burja nad njimi, one ne zašušte.
Molče se jim zamajejo vrhovi, senca se jim skrči hitro, nevidno.
Le kadar pridrevi silna burja od Krasa in pripogne visoko cipreso
do tal, da počiči deblo, da se zamaje vrh in pade v travo, tedaj
zastoče cipresa votlo.

V temnih nočeh je tiho v gaju. Šum valov ne doseva do
cipres, ciprese ne šepetajo in se ne pomenkujejo med seboj. Hladni
in tihi so ti gaji kakor grobišča; in bila so grobišča nekdanj,
nasajena s cipresami. In spomeniki, živi nadgrobniki kameni so te
ciprese, ki so jih nasadili ljudje svojim umrlim, ker so tihe, molčeče,
ker ne motijo spanja mrtvecem . . .

In v hladnih, mesečnih nočeh prihajajo glasovi od morja,
glasni in jasni. Ne ve se, odkod plovejo, iz noči, a glasni so in
jasni. Včasih prilete kakor blisk, za hip le jih čuje uho, včasih pa
priplovejo počasi, kakor da bi se priplazili po morju. In ti glasovi
vabijo, a še večkrat svarijo . . .

Jasen glas priplava iz noči, nekdo zapoje in te svari pred nečim neznanim, strašnim, morda pred smrtjo, morda pred nesrečo, o kateri ne veš, o kateri niti ne slutiš. In ne veš, odkod je priplul ta glas, nikogar ne vidiš; osamela in tiha je brezmejna gladka morska ravan . . .

Baje je oni nesrečni cesar počival zvečer v takem gaju in mislil na svoj odhod, na svoje carstvo. Morda je bila slutnja v njegovem srcu, morda je sanjal: Sredi noči, od morja je priplul otožen, svarilen glas in zapel:

*Massimiliano non ti fidare,
Torna al castello di Miramare . . .*

Ukazal je prepluti vse bližnje morje, preiskati vse bližnje gaje, a niso našli nikogar. Bogve, kdo je pel, kdo ga je svaril; morda duša, ki ga je ljubila, morda srce, ki je slutilo njegovo usodo. In vsako noč pred odhodom, ko je počival ali se izprehajal po tistem gaju, je priplul otožen glas iz noči, od morja, bogve odkod, in ga svaril s tužnim, milim glasom:

Massimiliano non ti fidare . . .

Odšel je in pozabil ta glas. A ko je stopila smrt pred njega, ko ga je pobožala po licu s svojim ledenim dihom, tedaj se je spominjal hladnih gajev, mrtvotivih cipres in otožnega, svarilnega glasu iz noči . . .

A včasi zopet priplujejo sladki, nežni, trepetajoči glasovi od morja, kakor pomladanska sapica privejejo mehko, pobožajo po licu in vabijo sladko ven v mehko noč, ven na morje. In človeka obide sladek, neznan čut, veliko hrepenenje se zbudi v srcu, hrepenenje po mehki, čarobni noči, po morju, po bogve čem, po nečem sladkem in čarobnem, česar človeško srce ne pozna, a vendar čuti. Človeku se zazdi, da je že nekdam čul te sladke glasove, a ne ve, kaj naj pomenijo: morda so spomini iz brezskrbne mladosti, morda spomini srečnega trenutka, ki je nekdam minil, morda sladke, sanjavonežne prve ljubezni, morda spomini srečnih let, katere je izbrisal iz srca, a se sedaj vračajo. In zaželel bi si v oni čas, zaželel bi, da se vrne oni trenotek. Hrepenenje, otožno in sladko, veliko in nepremagljivo se zbudi v človeškem srcu, da bi objel to mehko, sanjavo noč, to krasno, mogočno morje, da bi se dvignil v to čarobno noč in plul nad morjem za onim neznanim, plul za njim, daleč, daleč — v brezkončno daljavo . . .

Bogve odkod prihajajo ti glasovi. Morda je drobní glas mandoline, morda je glas ljubečega človeka, ki kliče v noč, morda je glas nesrečnega človeka, ki toži temi in morju svojo bol, morda je glas hudobneža, ki vabi svojo žrtev . . . Bogve odkod zvene ti glasovi, a sladki so in nepremagljivi, dá zbudajo veliko hrepenenje, da se jih boji človeško srce. In ko utihnejo, ko se oddalijo, ko zatrepečejo in zadrhte zadnjič kakor umirajoč plamen, ko se potope v noč, tedaj obide človeka žalost: odpel bi svoj čoln in odplul na širo morje in hitel za njimi, ki trepetajoč beže v noč, strani od obale, strani od gajev, plul bi za njimi po brezmejni vodni planjavi, bogve kam, morda v smrt . . .

Tako je v teh cipresnih tihih gajih. Ciprese ne šume nikoli, nikoli ne šepetajo, le včasí zastočejo votlo . . .

In od morja prihajajo sladki in tužni, nežni in veseli glasovi. Jasni so in svarijo pred nečim neznanim, strašnim. Mehki so in vabijo v noč, na morje — morda v smrt! . . .

* * *

„Hoj, mornar, hoj!“

Sladek, jasen, visok glas je došel iz noči, bil je podoben veselemu smehu. Radostna duša je zavriskala in povabila nekoga v nežno svoje naročje.

„Hoj, mornar, hoj!“

Vnovič je povabilo sladko od morja in glas je bil daljši, bolj zategnjen. Veter je zavel od morja, vrhovi cipres so se lahko zamajali in njih sence so se zgenile. In ko je došel glas, se je dvignila iz trave visoka moška postava, pristavila roke k ustom in zakričala: „Hoj, mornar, hoj!“

Iz noči je zadonelo vnovič kakor lahek odmev: „Hoj, mornar, hoj!“

Visoka postava je splezala s skale in skočila na breg. Visok, slok fant je bil; zavriskal je veselo, odpel čoln in zaveslal v morje. Breg se je oddaljeval bolj in bolj, ciprese so se stiskale skupaj in gaj je bil podoben veliki, temni skali. Morje se je razprostiralo lahko v nedogled, za obalo so se videli daleč obrisi zvonika in hiš. Tiho je bilo na morju; od daleč je prispeval glas ure v zvoniku, vesla so udarjala enakomerno in enakoglasno in to pljuskanje vesel je bilo podobno petju veslajočih ribičev.

Fant se je obrnil v čolnu, pogledal je na morje, poprijel krepko za vesla in, kakor da bi vprašal, ide li prav, je zavriskal: „Hoj, hoj!“

Za hip je bilo tiho, nato je odgovorilo nekaj blizu veselo in smehljajoče: „Hoj, hoj!“

Fant je zaveslal zopet hitro in ni si utegnil obrisati znoja s čela. Morje je lahko šumelo, luna je blede svetila in zvezde so migljale. Če je pogledal proti nebu, jasnemu in sinjemu, se mu je zdelo drugo morje, ravno tako krasno in mogočno; in če je pogledal v morje, se mu je zdelo drugo nebo, ravno tako lepo in posejano z milijoni migljajočih in drhtečih zvezd . . .

Obala je ginevala bolj in bolj; s svojimi griči in holmi je bila podobna ozkemu, vijugastemu traku.

Fant se je vzpel v čolnu, se obrnil in pogledal po morju. Blizu njega je veslal nekdo.

„Marica?“

„Si že tu? Tako hitro?“ je odvrnilo iz drugega čolna.

„Že; predaleč si veslala!“

„Morala sem; naši ribiči so v zalivu, blizu hiše.“

„So te videli?“

„Ne, niso me videli. Naredila sem velik ovinek in od daleč sem te zaklicala. Si me čul?“

„Seveda, hitro. Nestrpno sem te čakal!“

„Ah, ne verujem!“ je dejalo dekle in se zasmelo.

Mali čolniček je udaril ob njegov čoln. In ko ga je pritrjal z verigo k svojemu, jo je vprašal:

„So morda že zvedeli, da se shajava?“

„Nič, še, in kako bi!“

„Dolgo se nisva videla!“

„Že štiri dni ne! Si me čakal?“

„Vsako noč!“

„O, ne verujem! Pozabil si me!“

„Marica, prej se morje izsuši!“

Sklonil se je nad njen čoln, dvignil jo in jo pritisnil k svojim močnim prsim. In poljubil jo je na oči in ustnice.

„Ostaneva na morju?“

„Ne, v gaj, bodeva veslala!“

Poljubil jo je vnovič in jo posadil v čoln pred sebe. Obrnil je počasi čoln, ozrl se po morju in dejal: „Nikogar ni!“

„Kesno je!“ je dejala Marica.

Mornar Ivo je prijel za vesli in zaveslal proti obali. A sedaj je veslal počasi, ni gledal niti v morje, niti v nebo. Njegove oči so se zagledale v njen beli, od mesečine obsevani, skoraj otroški obraz. In sladko mu je bilo pri srcu, da bi zavriskal veselja, da bi zapel veselo pesem. A njene oči so se smehljale in ga gledale ljubeznivo, usta so se nasmihale in kazale vrsto biserov.

Hotel si je obrisati znoj raz čelo; a ona se je dvignila, objela ga z rokami in ga poljubovala. In tudi on je spustil vesla, objel jo je in jo stiskal k sebi.

Ona se je smehljala in mu šepetala nežno: „Kako te ljubim, moj sladki Ivo!“

Objela mu je glavo z rokami in jo pritisnila k svojim vročim, kipečim prsim. In poljubovala ga je neprenehoma, vedno mu je zatrjevala, kako ga ljubi . . . Počasi sta se bližala obrežju in njiju šepet in smeh sta čudno zvenela na morje.

Ob obali sta pritrčila čoln in odšla v gaj. Pod ciprese v mehko travo sta legla in šepetala. In mala lepa Marija ga je vedno vpraševala, če jo ljubi; vedno ji je moral prisegati. A ona mu je bila hvaležna za vsako dobro besedo in ni vedela, s čim bi mu poplačala njegovo ljubezen. Objela ga je, poljubovala ga in mu šepetala: „Kako te ljubim, ljubim! . . .“

„Čuj, Ivo,“ je dejala čez nekaj časa, „čas bi bilo, da zaprosiš očeta!“

„Tudi jaz sem to mislil,“ je dejal Ivo, „a vendar si ne upam. Bogve, če bi bil zadovoljen.“

„Jaz ne vem,“ je dejala žalostno Marica in sklonila glavo. „Ne vem, če bi te maral, in sinoči mi je nekaj govoril o poroki. Ustrašila sem se, a jaz mu nisem ničesar rekla. Bojim se, da se razjezi. Najbolje bi bilo, da se oglasiš ti pri njem, mu poveš vse in ga zaprosiš.“

„Jaz ne vem, kaj bi mogel imeti proti meni. Bogat nisem, a berač tudi ne. Saj imam mnogo prihranjenega!“

„Ah, ne pojde tako lahko! Radi tega sem te poklicala nocoj. In ako bi ne bil zadovoljen, čakati bodeva morala dolgo, dolgo.“

„Obraz se ji je zresnil in oči so se ji zagledale v daljavo, kakor da bi gledale za bežečimi mislimi . . .“

A Ivo se je zasmejal, objel jo in zašepetal: „Nič hudega ne bode. Marija Barbanska bode naju varovala!“

Marica se je zasmejala; v hipu so minile skrbi, otožne misli. Sladke sanje so jo obšle. Ah, kako je znal lepo pripovedovati njen

Ivo o bodoči sreči, tako večni in globoki kakor širno morje, o lepi poročni noči in o svetli sobi z belo posteljo . . . Potihnilo je morje, a pred njene oči je stopila bela koča, bela soba, bodočnost je stopila pred njene oči, srečna in sladka, kakor si jo je predstavljala njena deviška duša, in njeno srce je zahrepenelo po tej sreči. A Ivo je pripovedoval dalje, vedno slaje, vedno lepše in njegova usta so se smehljala . . . Velika ljubezen jima je gorela v srcu, močna, deviško čista; nič sebičnega in umazanega ni bilo v njej.

Zvezde so bledele na nebu, ko sta se razšla, ko je ona odveslala, a on se vračal srečen in blažen v kočo. A ko je bil še v gaju, se je obrnil proti morju in zavpil z močnim glasom: „Hoj, Marica, hoj!“

Od daleč, od morja, pa je zatrepetalo lahko in srečno: „Hoj, hooj!“

(Dalje prihodnjič.)

Helena.

Ugasnile so zarje v mrak plapolajoče,
 cvetoče jablane so zadehtele v noč,
 zbudile so se v srcu sanje v dalj poljoče,
 vzdrhtel je tvojih ust poljub pekoč
 na ustih mojih, o Helena,
 in zmagal mojo moč.

Utonila je v morju tvojih divnih krasov,
 v dnu tvoje duše v pozabljenju tihem spi,
 v objetju burnem čudesno razkošnih časov
 pozabila je davnih hrepenečih dni.
 In solnce moje, o Helena,
 moj svet, moj bog — si ti!

Zaplal je v sivo daljo blesk pogledov Noči,
 pri svitu tihih, zlatih zvezd me poljubuj!
 Podoben morski sem planjavi vihrajoči,
 ti ladja si, hrumeče grudi mi razrui,
 razorji dušo mi, Helena,
 nad mano v večnost pluj!

Vojeslav Molè.

Slavna in bedna Italija.

Popotni vtiski. Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

e vem, kako je to: v Genovi, ki vendar krasno leži, me kar ni trpelo; niti bleščeče morje me ni mikalo. V tistih par urah, ki sem jih prebil v tem ozko ob morje in po hribu stisnjenem, živahnem pomorskem mestu mi niti na misel ni moglo priti, da bi presojal italijansko zabavljico na Genovčane, češ, da so „moški nezvesti in ženske nesramne“ („uomini senza fede e donne senza vergogna“). Krenil sem čimprej proti severu, v Pavijo in Milan. Ta pot pa me je kar očarala, zato ker sem se čutil na njej, kakor bi bil doma. Vzorne, snežnobeke ceste peljejo na sever in tod je tedaj (bilo je proti večeru) švigalo gori in doli vse polno brhkkih kolesarjev in kolesaric. Drugod v Italiji je kolo razmeroma redka prikazen, pač pa je v velikih mestih avtomobilov neprijetno mnogo. Zato pa tu ni bilo nič tistih postopajočih lenuhov in beračev. — Na severnem pobočju gorovja, onostran Bocchetskega prelaza, pa je pokrajina kakor pri nas v gorah. Potoki žubore po dolinicah, zelene trate opasujejo griče, sadno drevje se zeleni v gručah ali v vrstah kakor pri naših kmetijah. In to ljudstvo! Skoraj kakor naši Janezi in naše Micke! Vsaj zdelo se mi je tako, ko sem po večtedenskem bivanju med južnimi Italijani prišel sem med Piemonteze! To je lepo ljudstvo! Zagorelo pač, kakor so tudi naši kmetski kosci zagoreli in naše grabljavke, a inace malo „laških“ tipov. Pojoč in žvižgajoč so korakali fantje, po dva in več skupaj, po lepi cesti iz vasi v vas in od hiše do hiše; ali pa so se zbrali v večjo družbo in so mirno in vestno — balinali, potakajoč prav tako odvažno svoje krogle, kakor to vidimo pri nas. Bila je nedelja.

Oživela pa je družba, če so se približala dekleta. Po dve, po tri so bile sprijete, v belih rokavcih, postale so malo pri fantih, ondi so pokramljale s kako staro tetko in spet šle dalje. Iz polgospoških hiš pa se je na tujce usulo že precej koketnosti. Moških je bilo tu malo videti; najbrž so odšli na svoje zabave v bližnja mesta. Kar pa je bilo Evenih hčera, vse so se obešale v oknih, vse od

drugega do petega desetletja, in so motrile mimoidoče, vse (vsaj od daleč je bilo tako videti) v toaletah, kakršne vidimo pri nas — na elitnih plesih. Teh se je očitno oprijela splošna italijanska „kultura“. Kmečka dekleta pa so me tod res prav srčno spominjala na naše Slovenke in iz veselja mi je vzbrstelo nekaj domotožju podobnega.

Takih selskih idil je v Italiji kaj malo; nisem jih v tej nam domači obliki zapazil nikjer drugod. In vendar bi v tej rodovitni deželi, ki se živi največ s produkti plodnih tal, pričakovali na vsak korak sličnost z našim selskim življenjem. Tega pa ni, čeprav so si kmetje vobče po vsem svetu enaki. A ko prehodimo Italijo, postane nam jasno, zakaj dela na nas vsa ta dežela čuden vtisk, ki si ga izprva ne moremo raztolmačiti. Pri nas stoji, kamorkoli pridemo, na vsakem solnčnem obronku hišica, končuje se vsako širše polje s kmetijskimi poslopji, razprostira se sredi temnih gozdov zelena trata in pestro polje, a v zatišju za vetrom se dviga iz prostrane hiše premožnega „gorjanca“ dim iz dobro oskrbljene kuhinje; vsak naš kmet ima svojega soseda in vsak dan se srečavajo sosedge ob meji. V Italiji pa prepotujemo ure in ure, v nedogled se razteza rodovitno polje; vozimo se dolgo med oljkami, a niti polje niti ti gozdi niso slikovito posejani s kmetijskimi poslopji, kakor so pri nas. Le redkókje sameva kaka revna bajta, podobna razvalini, najbrž bivališče kakemu poljskemu čuvaju, ali pa kaka prava razvalina iz starih časov.

Kje pa so prebivalci? Ti so naseljeni skupaj v vaseh in mestih in prebivajo tu v neverjetni množini na sila omejenem prostoru. V tem je bistvena razlika med našimi in italijanskimi poljedelci. Naš kmet ima svoje domovje redno ob svojem posestvu ali celo nekako v njega središču; tu gospodari neovirano, se čuti domačina, samo-svojega, res „posestnika“, gospoda svoje grude; v njegovi osamljenosti leži njegova neodvisnost. — A v Italiji? „Malih“ kmetij itak skoraj ni, obdelovalec polja ni njega lastnik; lastnik je veleposestnik, ki se vozi zvečer ob sedmi uri morda na korzu ob Napoljskem obrežju; in ta lastnik ne bo pripuščal, da se na dragocenih, rodovitnih tleh morda sezida hiša, ki bi s svojim okrožjem in s potrebnimi poti odjedla toliko in toliko pridelka. „Kmetje“ — delavci naj stanujejo vsi skupaj in na kupu, polje in vrt pa ostanita ohranjena edino svojemu namenu. Ker Italijan stanuje v tako tesnem stiku z drugimi, zato je postal tak družabnik, kakršen pač je. Odločuje sicer tudi temperament, a ni dvoma, da je to ljudstvo tako

zgovorno in brez zadrege nasproti vsakomur osobito zaradi neprestanega občevanja z drugovi. Naš kmet sameva često po cele mesece, tudi ob nedeljah se shaja na potu v cerkev le z maloštevilnimi bližnjimi sosedi; tako se navadi molčečnosti, a navadi tudi preudarjanja in razvija se v njem globokočutje. Italijan pa govori mnogo in izgovori vse; za mirno premišljanje ni niti prilike niti potrebe; saj posamezne družine niso vedno druga od druge ločene niti v najintimnejših zadevah! Naš kmet ima prostorno hišo, prostora dovolj okrog nje, koder se more gibati neopažen; Italijan v vasi se v svojem domu jedva obrača, zato izvršuje vse, kar le more, na javnem prostoru, na ulici; ker pa ulica prav tako služi tudi vsem sosedom, zato postane ona nekaka splošna delalnica in medsebojno občilo; tu se vse shaja, tu se pa tudi vse uči potrpljenja in obzirnosti: kdor je potrebuje sam, jo mora privoščiti tudi drugim! Zato bi tu zastonj iskal ponosa našega kmeta, zastonj pa tudi trmastega naglašanja „pravice“, da bi se pričel prepir o kaki meji in se vršile dolge pravde za ped nerodovitne seči. Ta trma izvira le iz ponosa absolutnega posestnika; kaj pa tak razpor briga tujca na zemlji, ki jo obdeluje, ubogega Laha? Veleposestniki sami pa že skrbe, da je meja povsod dovolj razvidna: jarki so potegnjeni ob nji ali murve ali kako trnje, na jugu, n. pr. ob Vesuviju in zlasti v Siciliji pa bodeči kaktusi, često (n. pr. na potu v Monreal nad Palermom) visoki, kakor so naša drevesa!

Ta način prebivanja je med drugim tudi vzrok silne umazanosti tega ljudstva. Naposled tudi kmet v srednji Evropi vobče ni vzor snage; precej nesnažnosti je itak v zvezi z njegovim delom samim. Ali prostranost bivališč, obsežne trate in vrtovi okrog poslopij, ločenost poslopij, celo v vaseh, to že samo ob sebi odvaja in razpršuje mnogo nečednih snovi. V italijanski vasi pa je vse v najtesnejši dotiki, mnogo ljudi in vsa živinčeta! V tem pogledu je dobro, da je živinoreja v Italiji tako slabo razvita; za ovce, mule, osle, koze se dobi borne krme povsod, za govejo živino in za konje ni travnikov; le v rimski „kampanji“, ki ni prikladna za poljedelstvo, so velike čede goveje živine, ki se pa le paso. Ko v poletnih mesecih v Siciliji vročina vse požge, tedaj tudi spuščajo nekaj živine po sivih strniščih; smilila se mi je uboga žival, ki kake zelene sočnate bilke niti videti ni mogla nikjer in je le po pustih njivah stikala za kakim pozabljenim klasom.

Bivanje le v večjih naselbinah ima pa tudi svojo mikavno stran. Naših idilskih sel sicer ni, zato pa vidimo namesto idile ro-

mantiko. Lahko se reče, da stoji vsaka taka naselbina na starih zgodovinskih tleh; pri mnogih se dviga iz umazanih kočur kako mogočno staro poslopje s trdnjavo, staro svetišče, samostan, cerkev — ali vsaj njega razvaline. In malodane vsaka naselbina leži na prav očitnem mestu, bodisi vzvišenem na pobočju kakega griča, popenjajoč se do vrha amfiteatralno (takih naselbin je posebno mnogo v Toskani, v zapadni kar vsako mesto!), ali ob strmem bregu kake reke, včasih toliko vzvišeno nad okolico, da se čudimo dozdevni nepraktičnosti! A pomisliti moramo, da se je v vlažnejših nižavah bati mrzlice — malarije; no, in dandanašnji bi posestnik ne pustil naseliti rodovitne nižave! Na kršnem griču pa le naj stoje poslopja! Že pred tisoči let so se tam zarili v polpodzemске stavbe starodavni prebivalci teh pokrajin, nad zemljo so pred dvetisoč leti postavili Rimljani svoje utrdbe, v srednjem veku je sezidala cerkev tu svoje mogočne stavbe in v novejšem času so — vsaj v gorenji Italiji — marljivi Avstrijci zgradili marsikatero zidovje v zdaj tujo korist . . . Da, romantika obkrožuje te naselbine in čudno nas prešinja, če si jih ogledujemo od daleč v sivi slikovitosti: včasih pa jih diči venec veličastnosti, n. pr. slavni M. Cassino. — Od blizu izgine mnogo iluzije, pa naj bo Montepulciano (zapadno od Trasimenskega jezera) ali Arpino ali kako mesto sredi Sicilije.

Vse drugače je seveda tam, kjer se razprostira moderni komfort. V obližju večjih mest je dovolj posameznih, raztresenih poslopij, drago plačanih vil; Riviera je pa kar vsa izpremenjena v letovišče. Kjer je le količkaj prostora, tam se že beli lepa hišica, in kjer so pobočja posajena z oljkami, tam se blešči na vsakih sto korakov, od vznožja do vrha gor vila za vilo, včasih velikanski zavodi. Tod pa ni nič pristno italijanskega več, tu vlada mednarodnost, v jeziku, v komfortu, v snagi, v druginji . . . Le toliko vpliva italijanstvo, da se zbrani elegantni svet kreta bolj svobodno, manj po etiketi nego doma. V tem pogledu sploh Italija hitro doseže svoje učinke, manj sicer v mednarodnih letoviščih kakor sredi med Lahi. Saj sem videl, kako so v Rimu tri Angležinje po Cavourjevi cesti razoglave — fi donc! — in držeč se pod pazduho tekale koketno gori in doli kakor kaljene Lahinje in čebljale svojo angleščino, kakor bi bila zvonka italijanščina, in naposled z razkošnim smehom v diru stekle druga za drugo v ondotni elegantni hotel! — —

Take vtiske dobimo, motreč deželo v zvezi s prebivalstvom in vobče išoč tipičnosti. Zanimiveje pa je, poseči kar naravnost v življenje in iti med ljudi.

Začnimo pri otrocih! Otroke zunaj na deželi moremo dovolj točno presoditi; kajti prva leta tekajo okrog popolni nagci, ožgani so seveda po vsem telesu in razmeram prikladno umazani. Zato ni mogoče pogoditi, kake polti so pravzaprav. Potem, ko shodijo, so videti dovolj zdravi in krepki; deca v naročju pa so bedni črvički, ki bi jim ne prisojali, da znajo tako izdatno in kar brez prestanka kričati, čeprav jih meče in višicka mamica, ali kdor že, s pravo gorečnostjo ure in ure. Ako se vozite skupno s tako dvojico, primeri se vam lahko, da vam bo mamica svojega „fančulka“ z ljubeznivim smehljajem položila za toliko časa v naročje, da si popravi frizuro, zapne bluzo e tutti quanti.

V šolski dobi, ki traja v Italiji redno le do devetega leta, so se mi zdeli otroci telesno prava revčeta. Mestni otroci pa so sploh vobče taki: šibke stvarce, silno nališpane, ako starši le količkaj premorejo; ubožni pa zgodaj zreli, v očeh preračunjenost, malo otroškega. Na Kapitoliju v Rimu je sedelo troje malih paglavcev na stopnicah muzejskih. Resno so gledali okrog; ko vidijo, da jaz — tujec — tam postojim in se ogledujem, pa planejo — ne bodi len — s svojega sedeža in se prično prekopicavati tam pred menoj; včasih se je kateremu posrečil kolobar, a navadno so trdo cepali na kameniti tlak. Smejati sem se moral! A kmalu me fantički opozore, zakaj uganjajo tako komedijo: vsak se še enkrat prav besno preobrne, potem pa se mi približajo s pozo, kakor kak jongleur v cirkusu! Torej produkcija je bila to! In treba je bilo dati vsakemu sold, tistemu, ki je največkrat padel na široko plat, pa dva!

Nič se tudi ne skriva, da so otroci sila razvajeni. Muka je bila vsaka vožnja, kjer je bilo nekaj večjih otrok. Stopali so potniku po nogah, plazili se mu po kolenih, premetali mu vsak lasek v obrvih in ga oblili z vinom. Tako se mi je godilo v Siciliji pri vožnji v Catanio; še imam pred očmi obraz tistega pametnega očeta, ki je mirno pustil otroke tako se vesti.

Omenjena bednost, posebno dojenčkov, izvira deloma tudi iz velikega števila nezakonskih otrok: nad 70 izmed 1000 rojencev; okrog 30 izmed 1000 pa jih je mrtvih rojenih! Tudi te številke so kolikor toliko posledica stanovanja ljudi v neposredni, tesni skupnosti. —

Dekletce hitro dorašča in zgodaj postane predmet lišpanja, ki je Italijankam, ničemurnicam od desetega do šestdesetega leta, prešlo povsem v navado. In odslej je težko dognati, kaj in koliko je pristnega na takem ženščetu. Toliko se pač spozna hitro, da je v Italiji

tudi dokaj plavolask, celo rdečelask, in poleg vitkih in nežnih, da ne rečem suhih, postav tudi prav mnogo čokatih. Najoblastneje so se vedle in očitno bile najbolj preverjene o svoji čarovitosti nekatere bogato opremljene dame kolosalnega obsega, svilnato drapirane klade s košatim ospredjem; te so bile vse plavolaske, a ne vem, koliko te izredne lastnosti je prišlo na račun edinih obrtnikov italijanskih, ki zaslužijo vse priznanje: perfektnih frizerjev.

Polt presoditi tudi često ni prav lahko; kajti kdo ve, na kakšno kožo je dotičnica potresla pudra in prenesla raznih barv? Že otroke lepoticijo na ta način. Vrhutega ima vsaka „boljša“ Italijanka s seboj meter pajčolana! In to se mora pribiti: s temi pajčolani ne znajo prav nič okusno ravhati; v nadlego so njim samim in okolici! To razume kaka Angležinja vse drugače.

Prav tako potrebna je dostojni Italijanki pahljača; ne morda zato, da bi si preganjala vročino! Saj so je Italijanke vajene in z delom se tudi ne prehitijo! Dela in solnca se boje vse. Najrajše posedajo na pragu ali na balkonu v senci; v solncu ne bo šla peš nikamor: solnce in pešhoja je, kakor sem še enkrat zabeležil, le za pse in za tujce! Signora in signorina pa se bosta peljali, v senci. Zato Italijanke, izvzemši najrevnejše poljske delavke in branjevke, niso prav nič zagorele. — Pahljača torej za dame ni hladilo, le igrača je. S smešno marljivostjo se taka ženska pahlja! Roka ji gre neprestano, kakor bi veter gonil stroj, — in pahlja se dama na vse kraje, v obraz najmanj; niti med dojenjem mamica ne preneha s tem poslom.

Pajčolan in pahljača sta vsaj le bolj za imenitnice. Zavzel sem se pa, ko sem polagoma spoznal, da nosi vsaka Italijanka modrc. Prepoznati je to kaj lahko, ker se prav nič ne prikriva. Ako stopaš v Napolju po ozkih ulicah, kjer so v pritličju stanovanja in ne le trgovine, zapaziš prav lahko kako žensko, ki si oblači pri oknu svoj modrc in se obenem pogovarja preko ulice s sosedo onostran, kakor bi krompir lupila. In ko je oblečena, se vsled ohlapnosti takoj spozna, kaj je pod vrhno obleko. Značilno pa je, da ta noša ni le navada premožnejših stanov. Videl sem v Rimu pri pouličnih vodnjakih razcapane babure, ki jim je skozi cunje gledal modrc, in nikoli ne pozabim, da me je blizu kolodvora v Tivoliju prosila za sold — beračica kmetica, ki je imela svoje telo vklenjeno v modrc, in to zelo očitno: kajti nad srajco je imela oblečen — edino modrc (z lesenimi paličicami), drugega nič! — Kakor je to smešno, tako žalostno je, da dajejo take oklepe že docela malim deklicam! Zato

se vidi v izložbah toliko majčkenih modrčkov; izprva sem jih smatral za igrače!

Ni pa vse, kar se tiče ženstva, tako puhlo. Videl sem, zlasti v Florenciji, pa tudi v Napolju in Rimu prave Junone in vozil sem se enkrat na električni železnici v Napolju z materjo in dvema odraslima hčerama, ki so bile vse tri kakor tiste dostojno ponosne in vendar žensko-nežne Rimljanke, katerih kipe občudujemo v Vatikanu in drugod med umetninami.

Moški so napram ženskam, kolikor sem mogel opaziti, vseskoz popustljivi kavaliriji, tudi med preprostimi sloji. Na izprehodu, med vožnjo prevzame oče pažnjo na otroke, da žena ni ovirana, in tudi pri domačih poslih pomagajo možje. — V svojem nastopu pa si moški seveda še več dovoljujejo nego ženske; tega so tako vajeni, da se niti ne zavedajo, če postanejo nadležni; vljudni so sicer kljub vsej kričavosti. A voziti se ž njimi v tretjem razredu, to postane, ako se snide baš prava družba, za nas severjane kaj mučno. Da ti ljudje pljujejo kar križem, tega se že navadimo; ako pride delež na naše čevlje, ne de toliko; saj stoje po mestih na vsakem oglu dečki, ki nam bodo za desetico čevlje zlikali, kakor jih pri nas doma ne zna nobena služkinja. Ako pa se tak sopotnik, po principu: *naturalia non sunt turpia*, brez pardona posluži okna, pri katerem sem si priboril sedež, za take svrhe, za kakršne okna pač niso napravljena, potem si res poiščemo kupé drugega razreda, da se izognemo taki soseščini, kakor sem jaz storil v Caserti, med vožnjo iz Napolja v Rim.

Taka družba dela vožnjo po italijanskih železnicah, ki so prav dobro upravljane in vozijo hitreje nego pri nas, včasih prav mučno. V ozkem prostoru v vozovih se ljudem ni mogoče izogniti, na javnem prostoru pa se že ubeži sitnarjenju. Najhujše je pač v Napolju in njega okolici; tu so še fijakarji toliko vsiljivi, da te bodo z vozom in konjem spremljali celo ulico in da je včasih treba paziti, da te ne pohodi tak prijazen konj. Vendar ti možje kmalu prepoznajo tujca, ki se ne da zapeljati; ko gre prihodnjič mirno mimo izvoščeka, ga bo ta kvečjemu prijazno opozoril na svoj voz z nedolžnim: „Pst!“ — V Rimu in sploh v severnejših krajih pa je v tem oziru mnogo bolje.

Največja nadloga vse Italije je pač napitninarstvo, ne baš v gostilnah, kjer ni dosti hujše nego pri nas, ali v javnosti! Saj na manjših železniških postajah tudi blagajnik, ki si pri njem kupimo vozni listek, ali celo načelnik (*capostazione*) z vdanim po-

klonom vtakne v žep vsak drobiž, ki mu ga pomoliš. Prav mučna je ta italijanska razvada pri posetu muzejev, galerij, izkopin itd. Tu preži na posetnika vsak uslužbenec in se postavi že tako, da je težko priti mimo njega, ne da bi mu v roko položil mal dar. — Vendar povsod v Italiji to le ne velja, tako da bi bilo krivično, vse prebivalstvo in vso upravo soditi s tega stališča. Kako dobro, skoraj bi rekel plemenito učinkujejo v vatikanskih zbirkah napisi na vseh stenah, da je uslužbencem prepovedano jemati napitnine! Tujec se čuti tu takoj bolj domačega in vnetega, videč, da se te večnolepe umetnine v teh prostorih ne izrabljajo edino za dobavljanje novcev. — Ako pa tujec zleze na vrh kupole sv. Petra, tedaj dotičnim razlagalcem rad da (to tu ni prepovedano) nekaj centezimov; saj se možje res potrudijo in za tujca tudi nekaj — neposredno store. — Isto prepoved glede napitnine, in sicer v zelo strogem tonu, sem našel (kolikor se spominjam) le še v elegantnem in bogatem Milanu, in sicer v muzeju „Brera“ in v Ambrozijanski knjižnici. V tej knjižnici sem prepoved sicer prelomil; najdražje knjižne zaklade mi je v veliki dvorani razkazoval in razlagal z izredno vljudnostjo star mož, ki tam službuje že mnogo let; ker sva bila v dvorani slučajno popolnoma sama, sem se ga prav rad spomnil z malim darom. Da ga je sprejel, se razume! —

Niti v cerkvi ne preneha gonja za napitnino. Sploh pa se mora prebivalcem očitati, da svojih mnogoštevilnih, prekrasnih cerkvá nič posebno ne počaščajo. Le redkokdaj sem videl koga zatopljenega v molitev in pri glavnih mašah so bile cerkve kaj prazne. V Napolju sem bil neko nedeljo pri dopoldanski peti maši v zanimivi, po rimskem Panteonu sezidani nekdanji dvorni cerkvi S. Francesco di Paola, nasproti kraljevi palači: le pičlih sto vernikov je bilo v cerkvi! Izvečine so bile elegantne dame, ki so, razkazavši svoj lišp, že čez nekaj minut odšle. Poseben cerkovnik je imel pripravljenih celo skladišče stolov in je došlim damam vsaki hitro prinesel enega in ga po njenem odhodu zopet odnesel. Cerkve v Italiji imajo namreč le malo ali tudi nič klopi.

Zelo dobro obiskovane pa so gostilne, od komfortne restavracije do umazane „osterie“. V tem pogledu sem se naposled prepričal, da ne velja splošna sodba o zmernosti Italijanov. Pijancev je res malo in pije se povprečno malo, izvzemši tisto kislo limonado, ki se v vročih mesecih prodaja na ulici na vseh krajih in koncih; ali: Italijan in posebno Italijanka jesta neverjetno mnogo. Seveda le tisti, ki je dovolj premožen, da si sme privoščiti poljubno množico jestvin.

Tak božji človek se je usedel k mizi in je jedel kar naprej in naprej, dokler je sploh sedel, po celo uro in še dalje, jedel vse povprek, kar se dobi v laški kuhinji, ki je prav dobra in deli gostom zelo velike porcije! Kar se tiče tega izbornega teka, si je vsa Italija enaka; opazoval sem take mnogojede domačine prav tako na postaji Mestre poleg Benetk kakor v Rimu ali kje na jugu in v Siciliji ali med vožnjo. — Z malim zadovoljni so le tisti, ki pač malo imajo; tak človek se zadovolji s kosom rdeče melone in prgiščem „frutti di mare“, t. j. malih morskih živalic, ki se, nekako na olju pražene, snedo z luskinami in kostmi vred. No, če tudi tega ni, se uleže (vsaj Napolitanec) na hrbet pod kak prag in prespi lakoto, ako morda ni bil tako srečen, da je našel na tleh ogorek smodke.

Ko bi se mi mogli pečati tudi s posameznimi stanovi in njih nastopom in značajem, bi se še bolj odkrila resnica, da je Italija vzlic svoji enotnosti dežela kontrastov. A kontrasti izgube svoj znak abnormalnosti, ako se nam z lastnim opazovanjem vsakikrat odpre njih izvor.

(Dalje prihodnjič.)

Dolgove vračujem.

Luna srebrna na bisernem nebu
lučka je moja postala nocoj,
pri nji zdaj zlate cekine preštevam,
svetle cekine — pekoče solze . . .

S cekini dolgove svoje vračujem,
dolgove nekdanjih dni sreče,
katerim neveden zastavil
sem svoje goreče srce . . .

Avg. Strniša.

O rožah in o dekletu.

Bela, rdeča je gredica,
v rosni roži zlata kri —
kot kristalen dih čez lica
tiha radost plámeni.

Oj, ti dekle, roža moja,
naj poljubim te v srce,
ni brez tebe mi pokoja,
in s teboj mi je gorje.

C. Golar.

Jakobovo hudodelstvo.

Spisal Ivan Cankar.

z tistih krajev, kamor ne sije solnce, se je napotil Jakob, da bi se obesil. V tistih časih je bilo, ko so molčale tvornice, ko je pokrival prah silna kolesa in je tavalo tisoč delavcev ob belem dnevu po prašnih predmestnih ulicah.

V veži ga je srečal Jan, krojač. Obadva sta bila jetična, Jan in Jakob.

„Kam, Jakob?“

„Da napravim konec!“

„Čas bi bilo, čas bi bilo! Jaz pojdem jutri, mislim, če nocoj ne obležim . . . še tisto suknjo bi rad napravil.“

„Pa z bogom!“

„Z bogom in ne zameri, če sem ti storil kaj hudega!“

Še pogledala se nista, še v roko si nista segla in Jakob je šel.

Mračilo se je, živa je bila ulica. Jakob se je ozrl po temnih hišah, bolnišnicam in ječam podobnih, po jetičnih obrazih, po vdrtih očeh, in v srcu njegovem je bila misel, bolj žalostna kakor smrt.

„Koliko vas je zdaj, bratje moji v Kristusu in trpljenju, ki hodite z menoj? Procesija gre, dolga procesija, da je ne pregleda človek. Od vzhoda se vije do zahoda, črna procesija nesrečnih in ponižanih . . . glave klonijo, temena so s pepelom posuta, vrv visi okoli vratu . . .“

Pa je prišlo Jakobu na misel ob tej poslednji uri, da je svet velik in prostran in da so morda kraji, koder se ne vije črna procesija, kamor sije solnce, da odseva žarko iz oči.

„Pogledal bom tiste kraje, predno umrjem, pogledal bom, če res sije solnce . . . saj dado še hudodelcu viržinko, predno ga ukanijo za dušo . . . Tudi jaz bom kadil viržinko!“

In je krenil iz pustih ulic ter stopil na široko cesto. Svetle luči so gorele tam, svetli so bili obrazi, oči so se smejale.

Na smeh je bilo Jakobu.

„Glej . . . lačen sem bil, kruha sem prosil in so mi dali kamen, ribe sem prosil in so mi dali gada, jajca sëm prosil in so mi dali škorpijona . . . Zdaj pa, ko bom že skoro sit na vekomaj, zdaj mi

kažejo rumen kolač. Celo dolgo življenje ugiblje človek: ali je kraj na svetu, kamor sije solnce? Sama tema, sam neprijazen mrak . . . In ko se oči zapirajo, da bi trudne zaspale, posije nenadoma solnce! Dolga leta v ječi vklenjen, po loki zeleni hrepeneč — in ko so noge slabe, ko je život bolan, počitka željan, ne svobode, se odpro duri brez potrebe . . .“

Na smeh je bilo Jakobu in zasmel se je naglas, da so se ozrli gosposki obrazi.

Pa je stopil predenj lep gospod v dolgi črni suknji, s črnim klobukom na glavi, tenke roke oblečene v svetle rokavice. Na zardem obrazu in na motnoveselih očeh se mu je poznalo, da je večerjal.

„Po smehu sem te spoznal, Jakob! Tako si se smejal, ko si bil otrok!“

Jakob se je zasmel še glasneje.

„Če bi vedel, ti lepi gospod, prijatelj moj, kako dobro si povedal, bi se smejal z menoj! . . . Stvar je namreč taka in razodenem ti jo po pravici: smejal sem se poslednjikrat pred petnajstimi leti; natanko petnajst let je, ne več, ne manj . . . Lepo kratkokrilo dekle, je šlo po cesti, ozrlo se je bogvekam, spoteknilo se je ob solnčnik in je padlo — takrat sem se zasmel, da se je razlegalo; dekle je stopilo k meni z zardelimi lici in solznimi očmi in mi je priložilo krščansko klobuto; pet let nato je bila moja žena; zdaj je jetična in bo kmalu umrla . . . No, kaj bi s tem? Da si me srečal včeraj, ne bil bi me spoznal; zakaj včeraj se še nisem smejal. Nocoj je stvar drugačna, nocoj se lahko smejem, drugim sem naložil svoje skrbi; en gumb imam v žepu, jutri bo pa Bog dal . . . Kaj misliš, kam sem se zdajle napotil?“

„Zdi se mi, Jakob, da si pijan!“

„Tudi pijan že nisem bil petnajst let; ne vina pijan, ne žganja; toda premisli malo, povej tistim, ki kratijo vinu pravico in čast: vsega hudega sem bil pijan vsak večer. Samo troje otrok imam, ampak ker so bili lačni in ker so jokali, sem jih videl šestero; kapljice nisem okusil, ampak zibalo se mi je pred očmi in jezik mi je bil težak; od daleč nisem videl žganja, pa so se mi noge opletale . . . Zbogom, prijatelj!“

„Kam?“

„Mrak je že, mudi se mi, še veje ne bom videl!“

Gospod ga je prijel za roko.

„Po pravici si govoril, Jakob, nič nisi lagal. Vsega hudega si pijan, ne vina; po lakoti dišiš, ne po žganju. Jaz pa sem vina pijan, ker drugače bi te ne bil spoznal in bi te še celo ne bil ogovoril na tej široki cesti in med temi spodobnimi ljudmi . . . Malo postoj in poslušaj: če si ti res tako mudi zaradi tistega obešanja, pojdi z menoj in šel boš v večnost, kakor gre svat na veselo ženitvanje. Ne jokaje, ne vzdihovaje — v smehu in plesu je treba, da prestopi človek prag!“

Tako sta šla in sta prišla v krčmo, lepšo kakor cerkev.

„Pij, Jakob!“

Jakob je pil. Njegove misli, prej lene in trudne, topo in pijano dremajoče za pečjo, sloneče v krčmi, so se nenadoma vzdramile, izpregledale so in so se začudile. Težka je bila glava, klonila je k mizi, misli pa so sfrfotale kakor metulji, frfotale so bogvedikam.

„Lepo je bilo nekoč, prijatelj . . . koliko je tega? Petnajst let je, se mi zdi. Tam smo stali, fantje brez misli in brez prihodnosti: ti si šel na desno, jaz na levo; ti si dosegel črno suktnjo, jaz črno srajco; mene so vpregli v težki voz, ti pa si sedel vanj . . . Kdo bi tožil, čemu bi tožil? Jermen je samo eden, samo eden je bič; in smešno bi bilo, če bi voznik vlekel in tekel, konj pa švrkal . . . Ljuba duša, ti si voznik in jaz sem konj, ki so mu na stara leta noge odpovedale!“

Samo čašo vina je popil Jakob, oči pa so se mu nenadoma izbistrile, videl je bolj široko in bolj globoko nego kdaj poprej. Toda kar je videl, je bilo tako čudno nemirno, gibalo se je in zibalo, odskakovalo in padalo, izpreminjalo se neprestano. Njegov jezik ni bil več težak, toda govoril je hlastno in nerodno; misli niso bile dokončane, stavki ne celotni, v sredi prekinjeni in preganjeni.

„Tako, prijatelj gosposki: pet let nato je bila moja žena! Lepa je bila in rada me je imela; zdaj ni več lepa in tudi rada, mislim, da me nima več . . . zakaj me nima rada, ljubi gospod, to boš kmalu razložil . . . Ali si že bil v tistih krajih, kjer je bil nekoč moj dom? Težka megla visi tam pod nebom, vse do ceste, do tal; obrazi, telesa režejo to meglo, in megla sega pod obleko, já v lica, prijé se do pljuč, do krvi, do mozga . . . in glej, nenadoma so lica vrta, leže oči v globokih jamah, kloni telo, omahujejo noge . . . Ne hodi tja, tudi lepih deklet ni tam — prezgodaj se starajo, prezgodaj pomirajo . . . No, kaj bi ti tam? . . . Mlada sva še bila, ko sva se vzela; sedemnajst ona, dvajset jaz. Poročila sva se zjutraj navsezgodaj, zato ker sva šla peš v cerkev; tudi klobuka ni imela

sama in tudi ne svetle obleke; izposodila si je od prijateljic . . . na krilo je padla ob kosilu kaplja rdečega vina in plačala sva en gol-dinar; mislim, da je bilo preveč . . . Popoldne po svatbi sem šel jaz v tvornico, ona pa je šivala . . . Tako, moj gosposki prijatelj, se je godilo potem deset let: jaz sem hodil v tvornico, ona je šivala. Deset let . . . to je tako navadna, pusta beseda, kakor da bi rekel, recimo, deset požirkov vina . . . tebi so minila in komaj se ti pozna na brkih, komaj na zrelih očeh . . . tebi vesela minuta, meni trpljenje in groza brez nehanja!“

Gospod prijatelj je točil; gledal je na jetičnega obešenjaka z radovednim, nekoliko osuplim pogledom; ozrl se je včasih po dekletih, ki so sedele za sosednjo mizo, in ni poslušal zelo natanko. Prijetni vinski duh mu je legel na misli, sladke so bile in hrepeneče.

„Poslušaj, lepi gospod . . . ali pa rajši nikar ne poslušaj. Kaj pripovedujem tebi? Sebi pripovedujem. Tudi obsojenec hudodelec ne sme govoriti ob poslednji uri . . . nego s plešastim spovednikom; jaz ne potrebujem spovednika . . . Lepa sva bila obadva in mlada in rada sva se imela; pa se pogledava čez deset let iz obraza v obraz: o Mara, Maša, Maruša, kaj si ti to? Kaj so to tvoje svetle oči, kaj je to tvoj žametni obraz, kaj so to tvoje ustnice? . . . O Jaček, Jakob, kaj si ti to? Kaj je to tvoj veseli obraz, kaj je to tvoj moški smeh? No, Bog vedi, in tako sva bila obadva plaha in obadva trudna in obadva bolna . . . In kakor sva bila trudna in bolna, se nama je prikazalo življenje. In kakor se je prikazalo, je izginila vsa moč in vsa radost ž njo . . . Nenadoma — kakor da se je vse podrlo in vse zvrnilo pred nama. In ljubezen — kam? In mladost — kam? Z drugačnimi očmi sva se gledala, z drugačnim glasom sva govorila, z drugačnimi besedami . . . Prej se je pripetilo, da sem sedel na tleh ter se lasal s svojim fantkom kodrolaskom — da si ga videl, prijatelj! Tudi on bo še nekoč — kaj je pravica, prijatelj? Umijva si roke: tudi on še pojde nekoč po tisti poti, ki jo hodim jaz nocej! Oni dan je zajokal nenadoma; spal je mirno — pa se prestraši in odpre oči in zajoka . . . Kaj je zaslutil takrat, nebogljenček, kodrolasek? . . . No, zdaj se ne igram več ž njim na tleh, ne zibljem ga več na kolenih. Pomisli čudo: strah me je otroka, strah me je njegovih oči, ozrem se nanj in izpreleti me in pobegnem . . .“

„Ali kaj, vraga . . .!“ se je začudil in razsrdil gospod. „Kaj so te spodili iz tvornice? Pij, prijatelj, in govori krščansko!“

„Spodili? No, vrata so zaprli, pa je! Zdaj hodimo po svojih potih, kakor je pač Bog ukazal! Koliko jih je šlo včeraj? Sedem, se mi zdi: troje se jih je obesilo, dva sta se utopila, eden je ubil ženo, otroke in sebe — ta je bil najbolj vesten in korenit —, poslednji pa je šel, oropal je na cesti bogatega strahopetneža in se je smejal in se je dal vkleniti; ta je bil pameten, jako pameten in prebrisan: zdaj ga ne bodo spodili, zdaj mu ne bodo zaloputnili vrat pred nosom! . . . Vzrok: nesrečna ljubezen! Če bi šlo po tvojem, so se obešali, utapljali, pobijali otroke in ropali na cesti samo zaradi nesrečne ljubezni; o treh izmed tistih sedmerih so celo pisali: nesrečna ljubezen, ljubosumnost, to in ono, tako in tako . . . Jaz pa ti pravim, prijatelj, in prisegam: poznal sem človeka, ki je bil velik kadilec in je šel in se je utopil samo zategadelj, ker na nobenih stopnicah in v nobeni veži ni več našel najbolj ponižnega ostanka; nikoli pa nisem slišal iz poštenih ust in bi tudi nikoli ne verjel, da se je kdo utopil zaradi nesrečne ljubezni . . . Glej, jaz imam ženo in, če premislim do srca ter se izpovem brez hinavščine, jo imam rad, dasi je zdaj jetična, sitna in suha. Rad jo imam in gledam, obsojenec, kako umira pred menoj. Nekoč se je ozrla na otroka, ki je ihtel v kotu brez glasu, kakor ihte starci; in takrat sem videl, kako je šinila senca preko njenega obraza — in glej, senca je ostala in je bila zmerom temnejša. Jaz pa, ki jo imam rad, Maro, nisem stopil k nji in je nisem pobožal po tistem bolnem obrazu, temveč vztrepetal sem od srda in sem vzel klobuk in sem šel brez besede. Tako sem storil tudi nocoj, ko sem videl na postelji njen robec; na robcu je bila kri . . . in sem vzel klobuk in sem šel brez besede in se nisem ozrl ne nanjo in ne na kodrolaska, tudi ne na dekletci ubogi, ki bosta na cesti nekoč, duši nedolžni, ogoljufani že v materinem telesu . . . In sem šel — kaj ni to nesrečna ljubezen?“

Gospodu je bilo dolgčas, toda zgenilo se je tudi kakor sočutje v njegovem srcu. Peljal se je nekoč po pusti okrajni cesti in je slišal izgubljenega psa, ki je cvilil od lakote. Tako sočutje se je zgenilo v njegovem srcu.

„Pij in jej!“

Jakob se je ozrl po mizah, ugledal je od daleč rumen kolač.

„Kaj je tam?“

„Kolač je . . . kaj še nikoli nisi . . . ? Prinesite sem!“

Jakob je objel kolač z obema rokama kakor otrok skledo.

„Kaj misliš,“ je rekel smehljaje, „koliko bi stal tale kolač, cel in okrogel, nerazrezan, kakor je?“

„Pet goldinarjev, mislim!“ je odgovoril gospod in se je tudi smehljajal. „Drage so v krčmi take reči!“

Jakob je držal kolač v objemu in se je tiho smehljajal, ustnice pa so se mu tresle.

„Kaj bi rekel kodrolasek, če bi ugledal nenadoma, tam na mizi . . . zaihtel bi, siromak, in bi si ne upal . . . Nesite stran! . . . Koliko si rekel? Pet goldinarjev? Glej, prijatelj, jaz sem se nocoj napotil veje iskat. In najbrž bi se ne bil napotil, če bi imel en goldinar v pesti; morda tudi samo eno krono. Bilo bi za večerjo, tudi še jutri za kosilo — in kaj se med večerjo in med kosilom še vse lahko pripeti! Morda bi bil prišel angel iz nebes — zgodilo se je, pisma pripovedujejo! Ali pa bi morda prišel blag človek — kaj ni več blagih ljudi na svetu? Zgodbe prisegajo! Ali pa bi se naposled zgodilo čudo in prodal bi med večerjo in kosilom še tisto malo krvi, kar je je ostalo v mojih rokah . . . En sam goldinar, ne pet! Tam pa leži — stopi in vzemi! — pet goldinarjev leži tam: lepa pečena skorja, z mandlji posuta, lepa rumena sredica, polna rozin! . . . Kaj je pravica, prijatelj!“

Gospod se je nasmehnil, toda vesel ni bil njegov smehljaj, tudi ne prijazen.

„Nisem jaz delal pravice, ne postav! . . . Prijatelj, kaj ne več več, kaj sem ti rekel: če se ti zdi potrebno, da se napotiš v večnost, napoti se tja kakor svat in ne delaj kislega obraza ter tudi ne pripoveduj žalostnih zgodb! . . . Vesele kraje bi ti pokazal rad, pojdi z menoj!“

In sta izpila in sta šla.

Prišla sta v veliko dvorano, čudեսno razsvetljeno. Sto korakov je bila dolga, sto korakov široka. Gosposka družba, vsa bela in svetlopisana, je sedela za pogrnenimi mizami, gledala visoko z galerij, izza pozlačenih okvirov. Pa se je vzdignilo zagrinjalo, zapela je vesela godba, skrita pred odrom, in na odru so zaplesale devoyke, v kratkih krilih, kakor zvezde bleščečih, vse gole do ramen, globoko do grudi in čudolepe.

Sedla sta in gospod je naročil drago vino. Odtod, odondod se je ozrl začuden obraz na Jakobovo zakrpano suknjo, na njegovo umazano srajco, na njegov obešenjaški obraz.

„Odkod ti? Od katere zvezde?“

Ko je Jakob točil, se mu je roka tresla; ko je gledal, so se luči zibale; ko je poslušal, ni razumel glasov.

„Kako ti je pogodi?“ se je smejal gospod.

„Kje je to? Kje sva?“ je jecjal Jakob.

In gospod se je smejal še glasneje.

„Kaj te še nikoli ni bilo tukaj?“

Samo pogledal je Jakob z motnimi, tiho začudenimi očmi.

„Ne pij, Jakob, ne pij preveč, drugače ne boš videl veje!“

Gospod se je smejal, zmerom boljše volje je bil.

„Poglej tisto žensko, Jakob! Kako se ti zdi? Ali je jetična ali ne?“

Globoko razgaljena, prešerna in lepa ženska je prišla mimo; ponujala je rdeče nageljne in pohotno razcvele rumene rože.

Jakob je gledal; pol bojzani, pol studa je bilo v njegovih očeh.

„Koliko stane ta ženska?“ je zajecjal. Gospod pa se je zasmejal grohotoma.

„Na vejo misli, Jakob, na vejo, ne pa na ženske! . . . To ni pet goldinarjev, kakor kolač, dragi moj . . . to je premoženje! Delaj eno leto in nič ne jej in nič ne pij, pa boš zmogel en poljub od tistih ust, ki se ti zdajle tako zaničljivo smehljajo!“

Jakob se je sklonil preko mize, gledal je srepo in plaho.

„Kaj se godi tam?“

Prešerna in lepa ženska je ponujala rožo gospodu, ki je bil star, plešast in rumen. Jakob je prijel za ramo gosposkega prijatelja, pogledal ga je in je pritisnil kazalec na ustna.

„Koliko?“ je vprašal rumeni gospod.

„En goldinar!“ se je sladko zasmejala gologruda gospodična.

Gospod je položil goldinar na mizo, vzel je rožo in je še poduhal ni.

S koščenimi prsti je stisnil Jakob gosposkega prijatelja za roko.

„En goldinar!“

„Ne nori! Zakaj bi ne plačal goldinarja?“

Jakob je na dušek izpraznil kozarec in lica so mu zardela.

„Ali si razumel? En goldinar! Ali veš, kaj je to: en goldinar?“

„Že si povedal, Jakob! Glej na oder!“

„Ne . . . tja glej, tja glej, kaj se tam godi!“

Jakob se je vzpel na stolu, oprl se je ob mizo z obema rokama, obraz je bil bolj vdrt kakor kdaj, iz globokih jam so se lesketale oči.

Tisti plešasti, rumeni gospod je prijel goldinarsko rožo s palcem in kazalcem, zamahnil je dvakrat z roko in roža je zletela preko dvorane na tisto stran, kjer je sedelo mlado črno dekle v beli bluzi, z mogočno frizuro. Na tla je padla roža, prišel je natak in jo je pohodil.

„Hudodelec! Hudodelec!“ je zakričal Jakob in je planil.

„Hudodelec!“

V tistem trenutku je stal poleg rumenega gospoda, stisnil ga je za vrat z obema koščenicama rokama, tako da je gospod belo pogledal ter omahnil.

„Hudodelec! Ali veš, kaj je to? Ali veš, kaj je en goldinar?“

Zapenila so se rumenemu gospodu ustna, zasinjela so mu lica. Gosposki prijatelj Jakobov je trepetal, oziral se je, skrtil se je ter je pobegnil. Nato pa so prišli, pa so vklenili pijanega hudodelca in so ga gnali; s palicami in solnčniki so bili po kuštravi glavi, po upognjenih plečih . . .

To je bilo Jakobovo hudodelstvo.

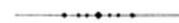

Maksima.

Kaj mar mi tebe, sužni broj?
Naj drug te poveliča,
naj drug si vzame lavor tvoj,
ki silnim dušo biča!

In moja solnca, vi tolsti,
pravični knezi, niste;
jaz ljubim teme, ljubim dni:
trinoge in anarhiste!

Vladimir Levstik.

Mrak.

Kam tvojih senc korak,
ta tvoja plaha stopinja,
kam se objem tvoj razgrinja,
mehki poletni mrak?

Kam si želiš srcé?
Tiho strni peroti,
po nebeški poti
sanja pokojna gre!

Milan Pugelj.

Kopitar in Vuk Karadžić.

Napisal dr. M. Murko.

Po novem viru: Vukova prepiska. Knjiga prva. Državno izdanje. Beograd. 1907. vel. 8°. + 777. str. Cena 8 dinara.

rava književna zgodovina, ki kaže, kdo je ustvarjal nove ideje ali pa prinašal, širil in prikrajal tuje ter s tem vodil svojo dobo, mora Kopitarju posvetiti celo poglavje ne samo pri Slovencih, ampak tudi pri Srbih in Hrvatih. V naših književnih zgodovinah (Glaser, Sket) sicer iščemo zastoj že vendar znano resnico, ki bi morala biti naš ponos, da je Kopitar takorekoč ustvaril celega Vuka Karadžića, začetnika srbskega pravopisa, gramatika in leksikografa narodnega jezika, slavnega nabiratelja srbskih narodnih pesmi in drugega narodnega blaga, z eno besedo: velikega preporoditelja nove srbske književnosti. To vemo iz Vukovih (Srbi rabijo tudi za svoje slavne može najrajši krstno ime) in Kopitarjevih spisov (te si moramo še vedno raztresene iskati, ker nam še ni nihče dal II. dela njegovih „Kleinere Schriften“) in iz raznih že znanih pisem. Neizmerno važen vir pa je „Vukova prepiska“, s katero se končuje srbsko državno izdanje Vukovih del pod uredništvom Ljubomira Stojanovića, bivšega velikošolskega profesorja in ministrskega predsednika, vodje mladoradikalne stranke. Tukaj bo zbranega mnogo zanimivega gradiva za vso srbsko zgodovino od leta 1811. do Vukove smrti (1864), kajti večni popotnik je dobro shranil prejeta pisma, tako da jih dobimo štiri petine vseh, ki jih je bilo okoli 5000, ali tudi izmed njegovih, ki jih je bilo blizu enoliko število, je ohranjena ena četrtnina, večinoma v konceptih. Izdajejo se v hronološkem redu po osebah, kadar je pričel kdo z Vukom dopisovati. Tako prinaša prva knjiga pisma dopisnikov, ki so stopili z Vukom v zvezo od 1811.—1814. in v početku 1815. leta. Ker je Vuk odgovoril Kopitarju na njegovo vabilo, naj mu piše recenzije o srbskih knjigah že 28./17. februarja 1814, prišla so v prvo knjigo tudi vsa njuna vzajemna pisma.

Kopitarjeva in Vukova prepiska, ki je ena najvažnejših in največjih, je tudi najbolj popolno ohranjena. Ker so se v Vukovi zapuščini našli dosedaj popolnoma neznani izvorniki njegovih Ko-

pitarju pisanih pisem, jih je gotovo Vuk po smrti svojega prijatelja enako rešil pogube kakor Miklošič pisma Dobrovskega, t. j. pobrala sta jih v Kopitarjevi sobi. Ohranjenih je 167 pisem Vukovih in 141 Kopitarjevih; pisal pa jih je Vuk 176, Kopitar njemu 169, torej Vuk vendar ni bil tako len, kakor mu je Kopitar večkrat očital, ali resnica ostane, da bi po Kopitarjevih željah lahko imeli še mnogo več njunih pismenih, zmerom stvarnih in večkrat jako obširnih pogovorov iz vseh dob, ko Vuka ni bilo na Dunaju. V dodatku nahajamo še deset Kopitarju pisanih pisem (eno Vodnikovo z dne 10. decembra 1815 in A. Wolfa iz Trsta z dne 24. septembra 1821) in sedem Kopitarjevih (dve Vukovi ženi, dve hčerki Mini, eno Šiškovu, eno Stratimiroviću). Vuk piše seveda zmerom srbski in vidi se mu, kako išče do l. 1818. (do „Rječnika“) pravopis in čisti narodni jezik, Kopitar pa nemški z mešanico srbskih besed, izrekov in celih stavkov, semtertja tudi latinskih. Od prvega početka rabi Kopitar znani svoj nadpis: Freund! ter se jezi nad Vukovimi, sicer redkimi komplimenti (293) in dolgimi naslovi njegovih znancev (305).

Kaj je bil Kopitar Vuku od začetka njunega znanja, pravi Vuk v pismu iz Budima z dne 1. januarja 1814: „Ali ja ću opet doći da vidim, ne Beč, ne Prater, ni Schönbrunn, nego Vas“. V jeseni istega leta pa je videl avstrijskega in ruskega cesarja in pruskega kralja ter razne veselice v njih čast, videl je zeleneči Prater in Schönbrunn, „no sve je to meni malo bilo nevideći Vas onde, i nerazgovarajući se s Vama“ (141). Sicer pa je bil Kopitar že tako znan pri vseh Srbih, da so Vuku njegovo znanje ž njim zavidali (142.) Od drugod pa vemo, kako je sodil Kopitar o Vuku že leta 1815.: „Der unstudirte, aber von Mutter Natur so freigebig mit dem hellsten Kopf begabte Vuk . . . So oft ich an ihn denke, bin ich auf die Vortrefflichkeit des slavischen Verstandes stolz“ (Jagić, Istočniki dlja ist. slavj. fil. II. 796). Nesrečni konec prvega srbskega vstanka je torej prignal Kopitarju na Dunaj moža, kakršnega je prej in pozneje zastoj iskal med Slovenci, Hrvati in Srbi. Ta genijalni, ali na svojo in svojega naroda srečo nešolani Srb je razumeval in izvrševal njegove nauke, naj ima vsak glas svojo črko in da je treba slovnico pisati po govoru nepokvarjenega kmeta, iskati pri njem besedi za dober slovar, nabirati njegove pesmi, pripovedke, bajke in pregovore, opisovati njegove šege in navade, pisati pa za njegove potrebe in zdravo književnost opirati na temelje vsega v resnici narodnega življenja v sedanosti in preteklosti. Vsega tega se je lotil Vuk z veliko vnemo in energijo ter je v teku štiriletnega ustnega

in pismenega občevanja s Kopitarjem pretrgal radikalno vse zveze z dotedanjim pravopisom, jezikom in s celo takratno književnostjo.

Vidi se pa iz teh pisem, da je bil Vuk bolj samostalen, nego se je moglo dosedaj misliti. Vuk se namreč takoj stavi odločno na stališče, da sta cerkvenoslovenski in srbski jezik različna in da morata torej imeti različna pravopisa; po srbskem pregovoru „ko se boji vrabaca, nek ne sije proju“, ne boji se že leta 1815. „dvora“ (t. j. metropolita St. Stratimirovića) v Karlovcih (150), saj ne želi „niti biti iguman, ni prota“; on (z Mušickim) zahteva od Kopitarja, naj mu pošlje „šokačke“ (katoliške, hrvaške) slovarje v porabo (Kopitarju so se na Dunaju smejali, ko je to storil, 153, 155, 158, 161) in ga prosi, naj njegov „Rječnik“ priporoči nekemu „šokačkom vladici“, kajti „od naših se slabo nadam, zašto oni misle da će srbskij jezik oboriti blagočestie“, on pa hoče celo „liepo jot (j) načiniti, pak ću svoj maternji jezik onako pisati, kao što ga milioni duša govore“ (156). Gradivo za imenitni „Rječnik“ je Vuk nabral med narodom in izbral iz slovarjev v Sremu. Tu je že 10. marca 1816 (po st.) poslal na Dunaj Srbskim Novinam „objavljenje“, da bo izšel. S Kopitarjem sta ga potem le končno uredila, deloma tudi preuredila in dopolnila. Narodnih pesmi Vuk že leta 1815. ni hotel tiskati „bez izbora“ (146) in mnogo je premišljeval o dialektnih razlikah (151). Vuk pa je znal tudi kmalu samega sebe strogo kritikovati. Ko ga je Kopitar vprašal, je li drugi del „Pěsnarice“ iz leta 1815. že prva knjiga srbska (to se pravi v čistem narodnem jeziku), mu je odgovoril, da tudi on tako misli, ali zakrivil je še vedno nekaj pogreškov „misleći da popravim srbskij narod“ (160); malo prej pa po triletnem znanju s Kopitarjem razlaga, kako se je korak za korakom približal narodnemu jeziku, kajti „težka je to stvar, kad se čovjeku iz djetinstva što god u pamet uvrti!“ Najbolj važno pa je to, da je Vuk od leta 1818. naprej, ko je utrdil z „Rječnikom“ svoj pravopis in slovnico narodnega jezika, tudi dosledno tako pisal, Kopitar pa ne, kajti on rabi še dalje celo vrsto nepotrebnih črk, ki jih je Vuk zavrzel, n. pr. v pismu z dne 23. julija 1822, in večkrat **ѣ**, **ѣ**, **ѣ**; **ѣ** v nemškem imenu Генѣъ 336. za Goethejev Диванъ 240 in celo na koncu imena našega Zupana 472, **ы** še 16. februarja 1828 v popolnoma narodnem stavku: То ете вы господине Вуче), zato pa nima od metropolita, duhovništva in posvetnjakov najbolj prokletega, „krivoverniškega“ **ј** (вѣрѣе из l. 1822. na str. 194., немойре из l. 1823. na str. 230.), dasi je bil najbolj potreben in je njima delal toliko neprijetnosti (tudi maloruski fonetiki si ga niso upali še v novejšem

času sprejeti), kajti zaradi njega se je Vuku pravilo, da je „porepljen“, obema pa „porepitelj“ (267). Te črtice so neizmerno značilne za moža, ki je največ zahteval pravopisne reforme in vedno iskal novega Cirila za latinico, sam pa je ostal teoretik, ki ni izvršil nobene reforme, druge pa zavračal, ter filolog, ki se ni mogel otresti tradicije, kar n. pr. opazujemo tudi v zadnjem času pri vprašanju o popravi ruskega pravopisa. Glavna zasluga, da imajo Srbi in sedaj tudi Hrvati najpopolnejšo grafiko in najboljši fonetični pravopis na svetu, kolikor je v književnosti sploh mogoč, gre torej Vuku, od Kopitarja je imel le misli, navodilo in krepko podporo.

Tako je bilo tudi pri vseh drugih rečeh. Najbolj so Kopitarju bile pri srcu narodne pesmi, ko je našel zbiratelja, kakršnega je iskal med Hrvati in Srbi že od leta 1809. Nagovarjal je Vuka, naj pusti po „Rječniku“ vsako drugo delo in skrbi za pesmarico, kajti prepričan je bil: „Solche Lieder hat kein Volk, weder gehabt, noch hat es deren itzt“ (194 in še na strani 200: kein jetziges Volk hat solche Poesie) ter je že leta 1822. pred lipsko izdajo, ki je proslavila srbske narodne pesni po celem svetu, prorokoval: „dočemo[!] mi Srbi u modu“ (198). Kakor pri prvi izdaji je tudi takrat sam največ za to storil, kajti on je priganjal Vuka, naj gre v Weimar k Riemerju in Goetheju (222, 227), on je svetoval, naj posveti narodne pesmi tamošnji veliki vojvodinji, ruski veliki kneginji Mariji Pavlovni (232), on je mislil najprej na njih nemški prevod (241) in ga v veliki svoji navdušenosti hotel naložiti samemu Goetheju: „wahrlich eine Übersetzung der pjesme würde ihm selbst mehr Ehre etc. bringen als der ganze westöstliche Divan“! (240).

Ves čas je bil Kopitar Vuku najboljši svetovalec in najzvestejši pomočnik. Večkrat je mislil na službe zanj, prevod Novega Zakona mu je predlagal morebiti ne toliko iz navdušenosti za tako delo (pr. kako se je trudil, da dobi albanski prevod, str. 337.), ampak zaradi tega, da si ubogi Vuk zasluži cekine angleškega biblijskega društva, oziroma njegove ruske panoge, v Peterburgu ga je priporočal akademiji za podpore na potovanja in za rusko penzijo, pri J. Grimmu pa po želji samega Vuka, da postane član društva znanosti v Göttingenu, kjer bi bil torej tovariš metropolita Stratimirovića (243, 245) svojega največjega nasprotnika. Kaj je pomenilo tako odlikovanje za Vuka, razlaga njegov prijatelj Frušić, ki mu je leta 1818. namigaval, naj ga Kopitar predloži za člana učenega društva Krakovkega ali Varšavskega: „í ime što znači. Poznaješ, šta su naši maloumni učeni i neučeni ljudi . . . Zvečilo bi to i kod Miloša, i kod Vidakovića, i Mitropolita i svuda po Srblijima“ (633).

Strogemu, stalnemu in povsod red zahtevajočemu Kopitarju pa Vuk ni mogel vedno ugajati. Vsi Kopitarjevi opomini, naj pusti svoj „Lumpenleben“ in naj postane „einmal endlich ein ordentlicher Mann“, vsa vabila, naj pride na Dunaj, katerega sta oba ljubila, Kopitar kot pravi Kranjec, vsi oziri na rodbino Vuka niso genili in reči moramo, da je prav storil, kajti na Dunaju se narodno blago ni moglo nabirati. Tudi večkratnega Kopitarjevega predloga, naj se loti časnikarstva, Vuk ni poslušal, ker ni maral rednega vsakdanjega dela, kar večkrat naglašja, ali že leta 1822. imel je tudi drugi in popolnoma pametni razlog: „ja i drukčije ne bi pisao, do po mojoj ortografiji, a tako bi vrlo malo prenumeranta bilo; zašto je karlovački dvor i onako svud ovuda razglasio, da sam ja rad Srbe da pošokčim [pokatoličim] i da ponuijatim, i da sam na to potkupljen od Nijemaca i prevaren od Vas“; razglašeno je tudi bilo ljudem, „da se sa mnom ne miješaju i da me se čuvaju“ (207). In res, časnike in časopise po svoji volji je Vuk doživel šele po štiridesetih letih in dobro je storil, da je sam ostal pri knjigah in zabavnih. In ko Vuk kot „turski državljani“ leta 1829. ni imel mira pred policijo v Zemunu in ko se je po vseh žalostnih skušnjah s službami v Srbiji odločil, da bode zopet pisatelj in da se preseli na Dunaj, je moral celo leto (od 20. novembra 1831. — 21. novembra 1832.) čakati v Zemunu in Budimu, da je dobil „pasoš“ in dovoljenje živeti v Avstriji. Zakaj vse to? Mitropolit Stratimirović in drugi „sveti ljudi“, ki so Vuka pri „rodoljubcih“ in Rusih črnili, da je od Avstrije podkupljen, da „šokči“ in „unijati“ Srbe (411, 432), so ga na Dunaju tožili, da je „u tajnim društvima, i . . . opasan za ovo carstvo“; neki Miloš Urošević je dolžil zemunskega župana, kapetan-auditorja Lazarevića, da hoče s pomočjo Vukovo, ki je ruski in srbski „špijun“, izdati Srem Srbiji (413, 431—432), knez Miloš se je pomiril z metropolitom Stratimirovićem, da podpira njegove intrige proti Vuku, in tožil ga je sam pri petrovaradinski generalni komandi zaradi „demagogischer Umtriebe“ (442, 671). Treba pa je znati, da je Avstrija leta 1830. hitro priznala Miloša kot naslednega kneza srbskega (M. Popov, Rossija i Srbija 249) in bila nasproti njemu sploh ljubezniva (pr. Kopitarjev vzklik z dne 13. aprila 1832: Der glückliche Fürst Metternich des Miloš!). Proti takim sovražnikom in tožbam je moral Kopitar braniti svojega izvoljenca z vsem svojim vplivom; hodil je k publicističnima stebroma Metternichove vlade, k Pilatu, uredniku „Beobachterja“, in k državnemu tajniku Friedr. v. Gentzu, da sta zagovarjala Vuka pri vsegamogočnem policijskem ministru

Sedlnitzkem (336, 338, 345, 408, 427), moledoval je pri drugih visokih uradnikih, da je dobil Vuk naselbinsko pravico po vsej Avstriji, njemu samemu pa je v njegovem obupnem položaju, ko bi se bil najrajši v Srbijo vrnil, da se iznebi življenja, ako samo ne bi imel rodbine (418), pisal obširne nasvete in tolažbe, ki so tudi prave slike onega časa, n. pr.: nur glauben Sie nicht, dass die Polizey, von der am Ende alles abhängt, nichts dringenderes zu tun hat, als Unrechtleidenden zu helfen" (448). Pri tem mu tudi ni zamolčal, „an scheinbarem Verdacht haben Sie es selbst nicht fehlen lassen“, poln svete jeze in žalosti mu je poročal, da se je eno Vukovih pisem na policiji ali pošti odprlo (346), in ni se mogel ubraniti misli: „Am Ende lacht man mich aus, dass ich mich für Sie will braten lassen“ (410); Vuku samemu pa se je zdelo: „A policija Bečka može biti da misli, da i Vi sa mnom protiv ovoga carstva za Ruski interes intrigate“ (411), kar bi se bilo nazadnje dalo podpreti, saj je Kopitar sam Vuku v njegovi nadlogi svetoval, naj si vzame ruski pas. Moramo misliti na one čase in še posebe naglašati, da je bil Kopitar dvorni uradnik, kajti samo tako bomo prav ocenili njegovo prijateljstvo in požrtvovalnost. Le primerjajmo, kako se je Šafařík, ki se je z Vukom v glavnih rečeh strinjal, preplašil, ko je Kopitar od njega zahteval, naj se v drugi izdaji svoje „Geschichte der slav. Literatur“, ki pa je šele po njegovi smrti izšla (in samo južnoslovenski del), bolj odločno izrazi za Vuka proti metropolitu Stratimiroviću (entschiedener Partey zu nehmen) in njegovi stranki (395).

Zakaj vsa ta preganjanja takrat že po vsem svetu slavnega pisatelja? Kneza Miloša lahko hitro postavimo na stran. Vuk je bil po vsem svojem delovanju pravi demokrat in je imel evropske pojme o zakonosti, tako da ni mogel odobravati, ako je Miloš vladal kakor turški paša, dasi je bil njegov iskren privrženec. To mu je vse povedal v znanem imenitnem pismu z dne 18. aprila 1832 (pr. tudi klasični opis prvega prepisa z Milošem in njegovimi pridvorniki na strani 352.—356.), katerega prepis je gotovo dobil tudi Kopitar, ker se nahaja v ljubljanski licejski knjižnici. Ko ga še Kopitar ni poznal, je že pisal Vuku, da je „kein grosser Freund von desperater Rache, sondern nur von solcher, die die Spitzbuben wirklich selbst erreicht, nicht aber ärger auf mich zurückfällt“ (441). Prav originalno in res kmetavsko je Miloš Vuku odgovoril (439, 671). Zanimivo pa je, da mu je hotel pustiti vso bivšo plačo pod pogojem, da nič več ne piše, Kopitarja pa so nekaj časa iz Belgrada z ljubeznivostmi obsipavali, bržkone z namenom, da bi Vuku škodili

(438). Tragikomično zgodovino prve v Srbiji tiskane in tudi konfiskovane knjige, ker je njen pravopis bil Vukovemu podoben, pa končuje Kopitarjev prijatelj z opazko (429), da „pokazuje, što smo mi znali i pre, da se knjige samo onde mogu štampati, gde imaju zakoni (makar kaki, samo da su postojani)“.

Hujše je bilo res strastno sovrašтво karlovškega „dvora“, ki je po Vukovem mnenju vodil tudi njegove literarne nasprotnike v Matici Srbski (420, 431). Metropolit Stratimirović je hotel Vuka res pregnati v Srbijo nazaj ali pa v Rusijo (435), samo da ne pride več na Dunaj, „da nam kvari posao“ (421). Torej tudi metropolit je hotel uničiti pisatelja Vuka, ki se je s svojim „Rječnikom“, z gramatiko, katero je J. Grimm izdal nemški z imenitnim, po Kopitarjevih spisih posnetim uvodom (237, 239), posebno pa s srbskimi narodnimi pesmimi proslavil po vsej Evropi. Vendar ravno zaradi te slave je bil Vuk nevaren, nekaj vloge pa je že igrala zavist raznih na ogrskih in avstrijskih visokih šolah diplomiranih pisateljev proti Vuku, ki je v pravo ljudsko šolo in v gimnazijo samo malo pogledal. Važna je tudi velika razlika v svetovnem naziranju, kajti Vuk je bil za čisto narodnost vnet romantik, njegovi nasprotniki so pa proti njemu izigrali prosvetljenca Dositija Obradovića in bili zakasneli pseudo-klasiki. Bojevalo se torej ni samo za pravopis in jezik, kakor se to navadno misli, ali strastnost tega boja je vendar treba tolmačiti s tega stališča. Črkarske in slovničarske pravde so vselej nekaj strašnega, ljubitelji starine se nahajajo povsod in nikjer ne velja tako pregovor „navada železna srajca“ kakor v pisavi, kar je tudi psihološki popolnoma razumljivo (spominjam se, kako me je po poldrugoletnem bivanju na Ruskem motil srbski tisk in pisava brez „na koncu, ki mi je vedno uhajal, če sem pisal srbski), ali Kopitarjev in Vukov boj proti „slavenosrbskemu“ književnemu jeziku je bil boj proti cerkvenemu jeziku, v katerem so takratni Srbi gledali obeležje in oporo svoje vere in narodnosti, in to tem bolj, ker jih je vezal z vsem pravoslavnim svetom, posebno z ruskim, v katerem so iskali in nahajali versko in kulturno zaslombo v turških časih in še v prvi polovici XVIII. stoletja tudi v Avstriji. Tega pa niso pomislili in deloma tudi niso vedeli, da se je pri Rusih že prej začel boj proti „slavjanomudriju“ in da so že v prvih desetletjih XIX. stoletja slavni pisatelji, kakor Karamzin, Krylov, Žukovskij, Puškin i. t. d. s svojim narodnim jezikom popolnoma premagali admiral, naučnega ministra in predsednika ruske akademije Šiškova. Sicer pa vsa čast temu starokopitnežu, ki je od Kopitarja priporo-

čanemu Vuku delil rusko penzijo in podpore (gl. posebno 244, 274, 282, 283, 284, 286, 293, 406, 440, 691, 728) ter bil z obema v precej živahni zvezi. Pozneje niso niti nekateri ruski filologi bili tako pametni, da bi Vukove zasluge cenili brezstrastno.

Mitropolit Stratimirović in vse duhovništvo pa je Vuku štelo še posebno v greh, da je za biblijsko družbo v „prosti, pokvareni i govedarski“ jezik (164) prestavil „Novi Zavjet“, katerega izdajo so sicer mitropolit in drugi Srbi v Peterburgu preprečili (249, 251), vendar „za probu“ (252) je sam izdal „Ogledi svetoga pisma na srpskom jeziku“ na Dunaju l. 1824. Kaj pa je pomenil ta „Bibelverbrechen, als sey's dem Papste zu lieb,“ kakor pravi Kopitar (412), razumemo prav, ako pomislimo, da se je pri Grkih boj za narodni jezik začel v istem času kakor pri Srbih, saj se je Kopitar tudi nanje skliceval, in vendar so se na začetku XX. stoletja v Atenah celo vseučiliščniki uprli, ko je pod pokroviteljstvom same kraljice (ruske velike kneginje) izšel evangelij na novogrškem jeziku. Dasi se cerkvenoslovenski jezik ne more popolnoma primerjati z grškim, v katerem je pisana taka slavna literatura, nam vendar Grki, ki se večinoma še do danes držijo svoje jezikovne mumije, kažejo, kake težave je moral premagati Vuk Karadžić s svojimi reformami in kako daleč so Srbi skoro napredovali (ves „Novi Zavjet“ je Vuk vendar natisnil že leta 1847.), dasi so prepovedi Vukove pisave v Srbiji minile šele leta 1864. in 1868.

In še eden podoben greh. Vuk je imel v svoji „Danici“ koledar in je dosledno tudi tukaj uvedel za praznike in svetnike narodna imena (n. pr. božić za roždestvo!). Ko je Šafařík prevzel nalogo, da Vuka pomiri z nasprotniki, je smatral za prvi pogoj, da mora škandalozni (!) srbski koledar prenehati. Tu se je Kopitar držal taktno postrani: „Das sind Ihre Sachen, worüber mir kein votum gebührt“ (283) ter je, samo obžalujoč tako nazadovanje (285), svetoval Vuku, naj ohrani srbsčino v „sadržaniju“, v hronologiji, pashalijih in proroštvu, da ne bo izpreobrnitev preveč v oči bodla (288).

Sploh je zanimivo, kako je Kopitar večkrat Vuka miril. Tako mu je pravil, da bodo tri nove knjige narodnih pesmi najboljša polemika (305, 308), da ni vredno iskati pisatelja nekega epigrama in nanj odgovarjati (326), da se naj več ne zmeni za belgradske norčije (Dummheiten 440), sam pa je Milošu Svetiću, največjemu literarnemu nasprotniku Vukovemu, po Šafaříku pisal „eine aufrichtige Predigt“ (376) in mu dal povedati „mnogo grobošti“ (380).

(Konec prihodnjič.)

Matija in njegova ljubezen.

Spisal Milan Pugelj.

o hlevu se je širil komaj prosojen mrak. Težka in široka lesena vrata so bila trdno zaprta. Majhno okno njim nasproti je zakrivala gosta mreža, odeta na vseh koncih in krajih z zaprašeni in umazanimi pajčevinami, ki so visele od nje kakor cunje. Neznatna množina

svetlobe je prihajala skozi njo in se sredi temnega in prostornega hleva popolnoma izgubljala.

Natanko pod štirioglatim oknom je stala tik jasli siva in postarna krava, pulila iz jasli mrvo, jo trla glasno z zobmi, mahala enakomerno z repom od leve na desno in narobe, prestopila včasi in dvignila nogo po muhi, ki je brenčala krog nje, sedala po njej in jo trdovratno pikala.

Za vrati ob steni je stala v popolni temi neurejena postelj in na njej je sedel fant Matija, najstarejši sin, revne in zadolžene kmetije. Noge je potegnil za seboj na ležišče, sklenil jih je nad gležnji z rokami, naslonil brado na kolena in strmel tako zamišljen v temo. Njegov rjavi obraz je bil v temi skoro črn, toliko da ne svetle oči so zrle nekako odločno in trdo nekam v kot, kakor bi iskale nekaj izgubljenega in obenem takega, kar se ne sme izgubiti. Včasi je vztrepetal po vsem životu, vzdihnil je pridušeno, kakor naskrivaj, kakor da bi ga bilo pred samim seboj sram, in zdrnil se je zopet, kakor bi se bil vrnil tisti hip z zgrešene in nelepe poti na pravo in pošteno.

Zunaj je deževalo že drugi dan. Vedno enakomerno, kakor bi prenašali tisto vodo, ki je padala na zemljo, nazaj na nebo in jo ulivali od tam vedno vnovič na hribe in doline. Široka in prostrana močvirnata ravan je bila ž njo že vsa prepojena in prebivalci so se bali povodnji. Poletje je bilo, žito v klasju, fižol v stročju, krompir je delal pod zemljo že nove gomole, koruza je bila visoka že za moža. In pride povodenj in vsega je konec. Žito se izpridi vsled prevelike vlage, koruza porumeni in opeša, krompir segnije sredi mlakuž in mlak. Nič ne ostane kakor beračija.

Matija se je ozrl proti zamreženemu oknu in poslušal dež. To pot mu ni bilo do povodnji, ali deževje ga je togotilo. Še nocoj

je moral na dolgo pot, na dolgo in nočno, tri ure hoda v sredino močvirnate ravnine in še nove tri ure do njenega konca. Tuintam so pota slaba, tuintam samo steze, mogoče že zalite, že preplavljene z umazano in blatno kalno vodo, ki se plazi po temi kakor stonoga pošast in se zajeda globoče in globoče v vse njive in travnike. In dviga se in raste in ponekod je ne bo mogoče bresti. Plavati bo treba, daleč in sredi teme se bo treba boriti z vodo in nalivom in lahko bo zgrešiti pot. Izgubiti se na umazanem in vznemirjenem površju in utoniti!

Ali tako daleč niso šle misli. Čisto tuj je bil strah, do tistihdob komaj poznan. Toliko poguma je bilo v prsih, toliko mlade, sveže in jake moči, da se je izgubil sredi nje kakor kamen v morju. Neprijetna je bila pot, ki ga je čakala to deževno noč, ali sladka kakor še nikoli. Tam v sredini te močvirnate doline je stala namreč bogata vas s premožnimi gospodarji, s plodonosnimi polji, z jakimi dolenjskimi fanti in z lepo in visoko devojko Anko. Vsi neporočeni moški na daleč in blizu so se zanjo navduševali, devet far naokoli je vedelo povedati o njeni lepoti in ni bilo tedna, da bi ne potrkal na njene duri ženin. Iz Ljubljane, iz velikega in slovečega mesta, so prihajali kakor mravlje. In iz gorenjskih krajev in iz Bele Krajine in celo Vlahi od onostran Kolpe so prišli in so vpraševali po njenem premoženju. Neki Dolenjec, mlad oštir in mesar, ki se je spočetka kratkočasil, se je tako zaljubil, da je vsled nesrečne ljubezni zapil krčmo in trgovino in samega sebe. Umril je natanko kakor pijanec: po novem letu je zmrznil v obcestnem jarku.

Dolgo je že od tega dogodka, leto mogoče, baš takrat, ko je bil pri županu ples in je stregla ljudem zala Anka. Hej, to je služil žilavi in šepavi godec Brumen, to je vlekel mehove, da so škripali kakor stara vrata! Vse križem je pilo, vse križem je pelo in dogodilo se je, da je bil takrat prvič Matija z lastnim dekletom na vaški veselici. Grudnova Zala je bila, tista, ki ima svetle lase in se ji pri govorjenju zapleta jezik.

Sedita za mizo in pijeta. Zaplešeta vmes, Matija tolče po tleh, da se cepijo deske od tal, dekleta drži in vihti, da se uliva pot curkoma po njenem mladem in razpaljenem obrazu. In ne manjka zavistnika. Jaka pride, dolgi Jaka izpod Krima, surovi fant in znani pretepač.

„Kaj, vino piješ, Matija?“ — povpraša, roke potisne v hlačna žepa, stopi na široko pred mizo, kjer sedi Matija z dekletom, zasmije se naglas in tako, kakor bi hotel reči: šema.

„Kaj, vino piješ, Matija?“ — vpraša še enkrat in se obrne proti krčmarici. „Mleka prinesite, mati županja“ — tako kriči — „cel bokal kravjega mleka prinesite!“

Mati županja gre in prinese, Jaka prime, postavi pred Matijo in vzame vino. In vse obstane in gleda in se smeje: hahaha. Godcu Grudnu padejo mehovi iz rok in se grohota, kakor bi imel krč v trebuhu: hohoho. Grudnova Zala je rdeča kakor žerjavica, skloni se na mizo in zakrije z robcem obraz, Matija škrtá z zobmi, pesti mu kamené, lasje mu vstajajo kakor ježu, vstane nenadoma in zamahne naravnost po Jaki, da je krvav v trenutku.

„Kri“ — zakriče ženske in ves smeh mine. Gruča fantov se sprime, odrasli moški planejo vmes, trgajo živo kopico na desno in levo, iztrgajo Matijo iz nje, ga pahnejo nenadoma skozi duri in zadržujejo tiste, ki hočejo za njim. Zunaj v veži ga pograbi Anka, kakor v sanjah gre za njo, stopi v sobo, v majhno, belo in prijetno čumnato, vrata se zapro za njim in zaklenejo. Zunaj kriče in kolnejo, okrog hiše hodijo in bijejo s kolmi ob plotove, v veži nekdo joka, droben ženski glas, menda Grudnova Zala, osmešena ljubica.

Predno se zmračí, je vse tiho. Samo oče župan hodi po veži s trdimi in oblastnimi koraki, županja govori pri ognjišču o izprijenosti mladine. Sredi vrtnih gred za hišo poje Anka in njen glas leti do ušes kakor živa ptica. Lep in čvrst in čist kakor srebro. Rože trga, ki jih ne podarja nikomur, k ustnam jih nosi, ki jih ne sme nihče poljubljati. Vesel in slovit bo tisti čas, ko se bo nagnila Anka do fanta, ki bo prišel in bo vprašal po srcu in roki. Kakor bi se zaljubila snežena gora, stajala bi se ledena skorja, ki jo je odevala od njega dni, rože bi vzcvetle po njej, sami cvetoči grmi, sami vrtovi kakor v paradížu. In počila bi od vrha do tal in devojka bi stopila iz nje, mogočna in čarobna kakor sanje.

Kakor boječ potepuh se je plazil mrak izpod postelje, izza peči, iz kota za posteljo, se gostil kakor večerna jesenska megla, se dvigal više in više, splezal do okna in ga počasi zagrní, kakor s prosojno zaveso.

Matija je sedel na postelji, na lepi beli in čisti postelji in pritiskal robec na čelo, kjer se je pokazovala od časa do časa lisa krvi. Kakor v sanjah je živel, v nekakšni omami, kakor bi se bil baš prebudil, nenadoma dvignil iz nekako težkega in utrudljivega spanca.

„Kaj je napravil?“ — je mislil. „Osramotil me je! Mleka je postavil pred me, pred fanta! Če ga nisem ubil na mestu, sem ga premalo udaril. Vrag ž njim!“

Napol se je sklonil pokoncu, dvignil je roke do glave in skrčil pesti. In polglasno je govoril: „Da bi ga dobil, da bi ga imel zdajle pred sabo, bi mu podrobil kosti kakor polhu. Za vrat bi mu stopil kakor lisici in možgane bi mu pretipal kakor kokoši.“

Iz debele krvave lise na čelu se je spustila drobna krvava črta do konca nosu in kaplja krvi je kanila na tla in se razšropila tam kakor zvezda. Matijo je zbolelo na čelu, pritisnil je nanje robec in se nenadoma pomiril.

„Kaj se norčuje z menoj? Kaj sem mu storil?“ —

Polglasno se je vprašal, tudi levo roko je pritisnil na čelo.

„Kaj me smeši, ko nima vzroka? Kdo bi ne udaril, kadar vzkipi od jeze in nima polževine po žilah, ampak kri!“

Matija je legel postrani na posteljo, tiščal robec na čelo in mislil. Že skoro čisto temno je bilo po izbi, svetloba, ki je prihajala od zunaj skozi okno, je bila motna kakor kalna voda. Tam v krčmi je pel stari čevljar Jure, na blizu in široko znani pijanec. Vsakdo ga je poznal po govorjenju in glasu. Kadar je govoril, je grčal kakor zarjavela pila, in kadar je pel, je hreščal kakor razglašene podružniške orgle. V veži je govorila z nekom Anka, z nekom, ki je tiho govoril, in se smejala kakor nov zvonec. Menda je stal fant pred njo, ki je bil neumen in zaljubljen. Glas županje je še vedno prihajal iz kuhinje, oblastni županovi koraki pa so utihnili.

Napol od bolečine in napol od jeze, ki ga je vedno na novo popadala, je zadremal nekakšno čudno in trudno polspanje. Prebudil se je šele takrat, ko so se odklenile in odprle duri in je nekdo stopil tik do njega. Pogledal je, a tema je bila gosta kakor sir. Ničesar ni videl, samo čutil je, kako stoji nekdo blizu njega in se hoče sredi teme razgledati.

„Kdo je?“ — je vprašal in obenem se je prestrašil. Mislil je, da je doma v hlevu in da je vlomil tat ali mogoče Jaka, da se maščuje.

„Molči!“ — je rekla Anka in uprasnila žveplenko. „Poglej!“ —

Domislil se je in bilo mu je jasno. In tako čudno mu je bilo obenem. Na glavi je čutil skelečo in nekako ostro režočo bolečino, ves život ga je bolel, kakor bi ga oplazilo posekano drevo, v notranjost se mu je naselilo posebno, do takrat še nikoli znano čuvstvo. Nekakšno nenavadno hrepenenje, vroče in boleče obenem, sladko in grenko hkratu. Kakor bi se hotelo nekaj odtrgati od duše, kar je privezano nanjo z verigami, in še huje, siloma bi se hotelo nekaj izluščiti iz srca kakor jedro iz lupine in se dvigniti nekamo

po poti omamnega hrepenenja. Hipoma je bil kakor otrok, ki po potrebuje nekoga, da ga včasih poboža in poljubkuje.

„Anka!“ —

Poklical jo je in njegov glas je bil mehak, skoro trepetajoč.

Sedla je k njemu na posteljo, prižgala novo žveplenko in posvetila v njegov obraz.

„Po čelu si jih dobil, vidiš!“ — je rekla in zdelo se mu je, kakor bi dejala: „Prav ti je“ ali „Škoda, da te niso huje!“

Vstala je, zagrnila okno, prižgala luč in sedla vnovič k njemu.

„Govori brez skrbi“ — je rekla, vzela iz žepa svoj beli robec in ga pritisnila na njegovo čelo. „Naši spe zgoraj v nadstropju in na drugem koncu.“

Z levo roko je nagnila njegovo glavo bliže k sebi in z desno je brisala kri, ki se je držala v drobnih curkih obraza.

„Poglej“ — je rekel — „branila si me in hvaležen sem ti. Sram me je, ker sem se tepel! Nikoli več se ne bom!“

„Kakšen fant, ki nima nič krvi! Kdor ni šema, da zabavljaču po ustih!“ —

Matija je mislil nekaj čisto drugega. Vesela in lepa misel je prišla in ga razveselila, kakor solnce megleno krajino.

„Ali si se bala zame?“ — je vprašal in skoro sam sebe se je ustrašil. Natanko je vedel, da ji je vseeno.

„Zdaj si čist“ — je dejala, kakor bi ne čula njegovih besed, odložila robec in sklenila roke v naročju. Tam zunaj nekje v bližini so peli vaški fantje svoje navadne in priljubljene pesmi. In plavale so skozi noč kakor vedno: čudno turobno so vplivale, nekako tako, kakor bi imel človek nekaj sladkega in dragocenega, nekakšen čisto tajen, a tem priljubljenejši zaklad, izgubil bi ga in bi žaloval za njim naskrivoma kakor šestnajstletna punčka za prvim fantom.

„Poslušaj petje“ — je dejala in zdelo se je, kakor bi se nenkrat vsa izpremenila. „Jaz postanem vedno otročja, kadar ga slišim po noči. Čudna prav gotovo!“

„Ali me ti že dolgo poznaš?“ — je vprašal Matija. In Anka se je smejala.

„V šoli sva bila skupaj, ali si pozabil? Tepla sem te, vedno tepla. Nekoč sem te udarila s palico po nosu, da ti je šla kri, a nazadnje sem jokala, ker si se mi smilil.“

„Ne spominjam se“ — se je oglasil in poznalo se je, da misli bogvekaj. Še vedno ni spoznal samega sebe. Rana na čelu je skelela in rezala obenem, hrbet je bolel kakor prej, v notranjosti je vladalo

še vedno čudno, še nepoznano razpoloženje. In skoro nekaj strahu podobnega se je mešalo vmes, nekakšna plahost pred nečim, ki se bliža grozno kakor zmaj.

„In nekoč smo se igrali in v igri je prišlo tako, da sem te morala poljubiti. In poljubila sem te in objela — lepo — kakor velika!“ —

Gledala je v svoje naročje, drobna, lepo zaokrožena ušesa so ji gorela in lica je preplavljala žgoča in nekako sočna rdečica.

„Pozneje te nisem videla. Redkokdaj. In če sem te videla, ali naj grem sama in te naj prikličem?“

Zunaj so še peli fantje in Ankine besede so se zlagale z mehki in prijaznimi napevi v rahlo harmonijo.

Matiji je preplavila srce čudna žalost. Napol nesreča in napol sreča, napol bogastvo, napol uboštvo, zapuščenost in brezsiljna ljubezen obenem.

„Glej!“ —

Utihnil je nenadoma, desnico je položil okrog njenega pasa v naročje in tam jo je božalo dekletu kakor v sanjah in kakor bi pozabilo, da je njegova. Tudi on je sklonil glavo in strmел enakomerno predse, kakor bi čakal nečesa novega, kar se še ni nikoli na svetu pripetilo.

Zunaj je umrla pesem, samo petje čričkov je zvenelo nekako uspavajoče skozi noč, lajanje psa je planilo včasih vmes kakor volk med ovce, odmevalo hipoma od vseh strani in nagloma izginilo kakor prepojeni tatovi. Tako toploprijetno je postalo v sobi, nekaj mehkega in pristrčnega se je razlilo po njej in jo napolnjevalo do zadnjega kota. Pisana ptica, ki je spala v kletki na steni, je dvignila glavo izpod perotnic, se ozrla po sobi in se veselo in skoro porredno oglasila.

Anka je naslonila glavo na njegovo lice in se ga oklenila z obema rokama.

„Smiliš se mi. Boli te čelo, Matijček!“ —

Kakor materin glas so se čule njene besede.

„Rad te imam“ — je izpregovoril skoro s težavo in glas se mu je tresel — „rad te imam in si ti ne upam dobro povedati. In tudi ne morejo besede iz mene: v prsah leže in peko kakor ogenj.“

„Ali te še boli?“ — je vprašala in še blažje so bile besede.

„No, povej!“ —

Svoje lice, vroče kakor plamen, je pritisnila na njegovo čelo in ga izpraševala kakor v mehkih sanjah: „Kaj ne? Zdaj več ne boli.“

In kakor otrok je postala. Božala ga je in poljubovala, igrala se z njegovimi rokami, jih nosila k svojemu obrazu in jih pritisnila na lica.

„Gledal sem te“ — je govoril in čudovito resen je postal — „gledal, kakor gleda berač na bogataševo mizo. Kdaj bo sedel z njo?! Zgodi se, kakor je zapisano: Berač bo berač in bogataš se bo povzdignil!“

„Zakaj si mi tuj?“ — je vprašala. „Tvoja sem!“ —

„Ne vem“ — je dejal — „ne razumem. Srce dela načrte in razum račune. In tudi usoda. Tisto, kar hočemo, nam nadomešča s tistim, česar nočemo. In zasmehuje nas in naše prošnje: žalost da za veselje.“

Tresel se je kakor otrok pred veliko svečanostjo, samo enkrat poljubil njeno čelo tako spoštljivo kakor čudodelno svetinjo, samo enkrat jo objel čisto plašno in čisto rahlo kakor sanjo.

Ko je odhajal od nje ob polnočnem času in slišal petje in vriskanje prepirljivih fantov, ki so šli po beli in široki cesti, se jih je ognil v dolgem ovinku kakor starec, ki ima mladost daleč za sabo in ne mara več njenih burk. Nocoj bi ne hotel prepira. Pomiril bi se z vsakomer, kogar je kdaj sovražil, z vsem svetom bi napravil spravo, in če bi mu prišel nasproti tudi pretepač Jaka, bi se ne jezil nad njim. „Kar se je dogodilo, naj bo pozabljeno!“ — bi svetoval in prijateljsko bi mu segel v roke. „Mladostna norost, prijatelj, in ničesar drugega! Če ti lahko pomorem, bom storil!“ —

Lepa noč se je širila okroginokrog, zdelo se je, da diha kakor speča devica v poročnih sanjah. Globoko in enakomerno se dvigajo grudi, v rahlih dihih se zibljejo vejice na drevju in bilke na poljanah, preko sanj letajo netopirji, nočni metulji, nočne ptice, tiste velike in plahe, ki se zibljejo skozi temo tiho in skrivno kakor duhovi. Še so peli na polju murini in po drevju črički svojo enakomerno in uspavajočo pesem, še je priplavalo od tu, od tam lajanje priklenjenega psa, planilo med pesem kakor jastreb med golobe, zbežalo kakor tatinska divjačina.

Matija je prišel domov, zlezal na hlev in se zaril v mrvo. Ni zaspal do jutra, niso mu dali pokoja spomini tistega dneva. Kakor vojska so dreveli semintja, dramili vedno iznova duha, ga vedno vnovič vznemirjali in razburjali kakor viharji morje.

Čez dva, čez tri dni se je pomiril. Vživel se je v tisto življenje, v tisto srečo, ki mu jo je naklonila usoda in ga zalila ž njo od vseh strani kakor povodenj dolino. Ob večerih se je odpravljal na dolgo pot do svoje ljubeice, tiho in skrivoma je hodil in prihajal in enako odhajal. On, beraški sin, je zahajal v vas k bogataševi hčeri, ki mu je bila zvesta in ga ljubila. Kakor tat je hodil po njene

objeme in njene poljube, po njene obete in prisege, po tiste njene besede, ki so slikale bodočnost tako, kakor so nebesa.

Bogve kako je bilo: nekdo ga je nekoč videl. To ni bil fant, zakaj fant bi bil zastavil besedo in pest in bi se bil odločno pogovoril, tisti pa, ki je ovohaval, je vstal do današnjega dne skrit in neznan.

Neko popoldne proti jeseni je bilo, kmetje so spravljali pridelke s polja, vsak čus se je bilo bati, da se izprevrže ugodno suho vreme — neko popoldne je prišel in prišepal pijači vdani čevljar Jure, ozrl se je naokoli, in ko je natanko videl, da ni ne na desno, ne na levo nikogar, se je razkoračil, posegel z desnico v malho in zapel z zoprnim in hreščočim glasom kakor razglašene podružniške orgle:

„Kaj boš, kaj boš za mano ho — o — dil,
klobuk, klobuk postrani no — o — sil!
Jaz ti pa to povem,
da te ne smem!“

In nehal je odločno, kakor bi odsekal, iztegnil roko in izročil Matiji belo in rdeče obrobljeno pismo.

„Nekaj mi boš dal“ — je pričel in se smehljaj in pačil s čudnim nasmehom svoj razblinjeni, rjavi in z dolgimi, rdečimi kocinami porasli obraz. „Nekaj mi boš dal; če ne moreš veliko, pa daj malo. Kakor kdo more! Kaj ni res? Tisti, ki ima veliko, naj da cekin, tisti, ki ima malo, daj groš. Revež sem, star že, brljav, da ne vidim več dobro vleči drete in vbadam tam, kjer je narobe. In tudi otroke imam, devet otročičev, prijatelj božji, vseh devet po božji volji kakor orglice sv. Cecilije. In babo imam kakor taščo peklenščka samega!! Bog te varuj svoje šibe, človeške zavisti in take babe!“ — Odkašljaj se je in še enkrat je pričel. „In dolga je pot in noge slabe. Kakor bi imele po njih mravlje svoje procesije in bi srkale njih mozg kakor sladkobo drevesnih uši.“

Matija mu je dal desetico, in Jure je vesel zavil za oglom in odkorakal z dobro voljo v duši do Potokarja, prvega oštirja ob tisti poti. Matija pa je razgrinjal rdeče obrobljeni list, čital, kakor je vedel in znal, pričenjal vedno iznova, a poročilo je ostalo vedno isto. Bogve kdo ga je videl, ko je vasoval, povedal je županu in zgodilo se je, kakor je pričakovati. Ankina soba je zdaj zgoraj v nadstropju, oče župan vstaja po noči, odklepa duri in ogleduje krog hiše. Treba je časa, da se pozornost zmanjša in skrb uteče.

Dolgi dnevi so minevali, dolge noči so se vleklye kakor neprijetna golazen brez konca in kraja. Matija je hodil okrog bled in pobit kakor nedolžen obsojenec.

(Dalje prihodnjič.)

Iz starih zapiskov.

Podlimbarski.

(Dalje.)

našem taboru, kamor smo se povrnili, je postajalo vedno hrupneje. „Krstili“ smo nad kislim izvirkom pobočnikovega konja, mu dali ime „Halil“ v spomin na rjavega cigana s svetlimi očmi in belimi zobmi, zapeli smo, zanetili ogenj, prekucevali se pod hruško in srkali kavo, prav kakor na vsakem bosenskem teferiču. S kavo nas je gostil handžija. Ibrahim je majhen, upognjen starček drobnega obraza, ki gleda iz sive brade, kakor bi bil zavrt v kratko, gosto volno. Pravil nam je, da je pokopal dve ženi, da mu je umrlo šestnajstero otrok in mu je ostal le ta edinček. Pri teh besedah je pokazal na sedemletnega dečka, ki je ves čas sedel pri nas, nam stregel z vodo in kavo, suhljad prinašal, pazno nas ogledoval, nasmiheval se in si popravljal temni fesič. Bil je skrbno umit in kakor sploh turški otroci prikupljive vnanjosti. Zelo nam je ugajal. Njegov lepi in pravilni obraz je imel več mleka nego krvi, v njegovem nasmihevanju je bilo videti skromnost, premislek in začetek modrosti. Z nekim odvrtačujočim se ponosom in posmehom je zrl na cigane, češ: kakšna nespodobna in vsiljiva golazen! Z veseljem sem gledal na tihega dečka, pa njegova prezgodnja zrelost mi je zbudila misel, da pojde nemara tudi on, predno doraste, za svojimi bratci in sestricami k večnemu Alahu. Naš kapitan, ki je rad pokazal svojo priljudnost pred navadnim človekom, ga je vprašal, če ve, v koliko dneh je Bog svet ustvaril, na kar mu je dečko resno odgovoril: „A kako bi to vedel, ko nisem bil poleg!“

Ko smo se bili po obedu naležali v senci, je kapitan razgrnil primitivno zemljepisno karto po travi in se pripravljal, kakor bi nam hotel povedati kaj učenega. Nataknil si je ščipalnik, gledal na papir, brodil s svinčnikom po njem, ahal in ohal, podčrtal nekaj krajepisnih imen, potem je dvignil glavo in z važnim pogledom je obvel vse ozemlje, ki se je razprostiralo okoli nas. Z globokim vzdihom je naposled odbacnil karto, rekoč: „Vrag vžemi tak papir, saj ni ničesar na njem!“

„Gospod kapitan, jaz bi vedel kaj pametnejšega. Kaj meniš?“ se je oglasil pobočnik G.

„Ali jih imaš s seboj?“ je z zadovoljnim nasmehom skrivnostno pošepetal kapitan.

„Seveda. Tega pa ne smemo doma pozabiti, kadar gremo na teferič.“

„Ti res na vse potrebno misliš kakor skrben pobočnik, prava bataljonska majka. Pa jih vrzimo na čast tvojemu Halilu! Predlagam, da igramo samo dve uri, potem gremo pa sami na rake, da prinesemo kaj pozitivnega domov. To bo imenitno. Naš major jih kaj rad je.“

In tovariši so posedli v krog ter posegli po igralnih kartah. Ker nisem več igravec, se nisem udeležil igre. Nekaj časa sem topo zrl nanjo, a kmalu sem zaželel samote. Predolgo bivanje v družbi mi nič ne ugaja. Zame je ni boljše zabave, kakor če celo popoldne korakam ali jaham sam po grapasti poti, po položnih brdih, oziraje se na izpreminjajoče se nebo in na pisano zemljo. Slast čutim na duši, ako potujem sam; takrat se poglobim v sebe in ves svet, kako lep svet, se mi odpre. Menim, da ne živi, kdor ne čuti kakor jaz. Na takem potu ožive v meni gigantske sanje, nenavadni vtiski in občutki, za katere ni besedi in izrazov. Izpreleti me neki sladek čut zadovoljnosti in sreče. Ko sem dodobra utrudil misel, privre mi iz prsi pesem starih časov. Če srečam otroke, postojim pri njih, gledam v nedolžne obraze in srečen sem, ker stojim tako blizu sreče sveta. Naveličal sem se že moderno poglajenih obrazov, strastno motrečih v karte, in v gorah iščem novih. Po cele ure posedam po hanih in poslušam Bošnjake. Čeprav sem hodil mnogo po krivih potih, moja duša je ostala mehka in dobra: z veseljem se raduje, za užaljenega ima tolažilno besedo. Bošnjaki jo že poznajo, ker ti naravni ljudje človeka prej prozrejo nego mi. Nič se ne zmenim, ako me tovariši strašijo, da lahko naletim na samotni poti na groznega razbojnika.

Ko sem se bil naveličal gledati na tovariše, sem se poslovil z izgovorom, da bi rad jahal okrog Ravne trešnje nazaj v mesto. Zatopljeni v razburljivo igro mi niso ugovarjali. Nasedlal sem konjiča in odjahal. Solnce je hudo pripekalo in želel sem priti v šumo. Dolgo sem iskal poti, ki bi me peljala okoli gore. Prišel sem k hanu, ki je bil na moji karti zaznamovan z imenom Han I. Ker je pred hanom renčal name hud pes, se nisem nič ustavil. Kmalu sem srečal kristjansko ženo, ki je tvorila na hrbtu butaro suhljadi. Vprašal sem jo, kako bi prišel najbliže in najlaže do vasi Vršanja,

o kateri sem vedel, da leži blizu moje poti. „Prevaril si se, gospodine, prevaril; po tej poti ne prideš nikdar na Vršanj,“ je pohitela baba z izmučenim, gladnim glasom. „Idi nazaj na Mitrov han, a tam za hanom sta na desno dva hrasta in med tistima je skrita stezica. Po tisti prideš na pot k hanu Mujage Selimanovića; pa dalje dalje po poti, s katere ugledaš Vršanj.“ Razgrnil sem karto in razbiral: Han I. je torej Mitrov han. Še dva hana sem našel na karti zaznamovana ob gori ne daleč vsaksebi: Han II. in Han III. Pa kateri bo han Mujage Selimanovića, odkoder je viden Vršanj? Čemu to pretvarjanje domačih imen, kar povzroča le zmedo in nedoumevanje! Kako naj vprašam po „Hanu Drei“, če ga živ krst ne pozna? Iz moje jezice me je prebudila starica kraj mene, ki je tužno viknila name: „Živ bio, gospodar ti naš, daj, mili moj, daruj mene sirotinju, da kupim mleka sitnoj dječici!“

Ozrl sem se nanjo in se začudil kakor Marija Antoaneta, ki baje ni mogla umeti, čemu lačna pariška druhal tako neznansko kriči po kruhu, ko je vendar v Parizu toliko lepih pastet naprodaj. „Ali je tvoja krava mleko ustavila?“ sem vprašal v nedoumenju ob ginljivi prošnji.

„Kje bi meni krava? Bili sta za turške carevine dve kozi, sedaj pa so nam prepovedali vse spašnike in šume, da ne morem nikjer pasti. Eno je vzel beg, drugo sem prodala. A sedaj, vidiš, nimam toliko, kar je za nohtom črnega. Daruj, mili moj, usmili se!“ Grozno je odmeval ta glas strada in glada po šumi in čudno me je izpreletel. Dal sem ji, kar sem imel drobnega. Na povratku je hitela za menoj: „Živ bio, dobri moj gospodar, sretan bio ti i car tvoj puno godina“ — in podobne reči. Ko sem imel han s hudim psom zopet za seboj, mi je pokazala stezico pri dveh hrastih, skrito med grmovjem, rekoč: „Hajdi z Bogom! Idi po stezi sve gorika, sve gorika, a na poti kreni na pravo!“ Po stezi ni bilo mogoče jahati: vejevje gostega grmovja se je z obeh strani sklevalo nad njo. Stopil sem s konja in pred njim sem korakal v lepem hladu med staro grčavo hraščino, štramoljastimi gabri, otrplimi lipami in zvitim leščevjem. Steze ni bilo ne konca ne kraja, „vse gorika, vse gorika“ me je peljala. Ves upehan in razznojen sem bodisi urno stopal, bodisi postajal in se brisal, a moj šarec se je čez debele korenine in oglajene kamene zaganjal za menoj in pritrkaval z glavo v moj bok. Steza je bila sicer dobro izhojena, pa nobenega človeka nisem srečal na njej. Prišel sem na goljavo z njivico, posejano s krompirjem in koruzo, potem k lepemu češpljevemu vrtu, pa nikjer

žive duše. Vse je zbežalo pred žgočim solncem in se poskrilo bogvekam. Celo pastirska piščal, pastirjev zategnjeni klic utihne tak vroč dan. Ne ljubi se junaku sloneti ob gabrovem štoru in žgoleti, poparjen leži na tratini pod leskovim grmom, sanjaje mežika v razpaljeno nebo. Onostran vrta se mi je steza cepila v dvoje. Udaril sem bil na tisto, ki se mi je zdela pripravnejša, pa sem slabo pogodil, ker nisem prišel na pot, ampak v globoko strugo, vso prepreženo z živo zelenjavo, kjer se je steza izgubila. Po jarku je tekla slaba vodica, zajezil sem jo in kmalu je je bilo toliko, da sva se je oba s konjičem napila. Solnce je stalo še visoko, časa sem imel dovolj, sklenil sem tu počivati. Privezal sem šarca k veji, sedel na travnato ruševino. Kraj je bil tih in mračen, skoraj oduren: hajduk in divja žival bi našla primerneга zavetja v takšni kotlini. Pojavila se mi je v duši tista sanjavost, ki je že trdno spojena z mojim značajem, plod knjig in življenskih neprilik. V mojem značaju je, žal, mnogo omahljivosti in nestalnosti, zato nisem našel nikjer pravega miru. Želel sem si burnega, kočujočega življenja; prihrumelo je, ali ni me utešilo; veselil sem se spomladi, prišla je, pa pričakovane sreče nisem našel; bal sem se zime, navalila je, pa neznosna se mi ni zdela. Jedva dobro zakričim nad življenjem, že se vsa moja природа zopet vrača k življenju in razmere v človeški družbi postanejo predmet moje misli. Izvadil sem iz žepa svoj zapisnik, da nadaljujem študijo: Kako se podjarmi narod — ali pravzaprav študijo: Kako se ne sme podjarmiti narod — ki sem jo bil začel pisati tiste dni. Navedlo me je k temu spisu moje bivanje v Bosni in opazovanje razmer ter nekako poznanje zgodovine, največ sem pa pisal zato, ker sem se bal, da sicer pozabim na tujem jeziku, ki mi je sveta zapuščina po materi. Njen govor sem si hotel ohraniti kot drag spomenik in zato sem pisal v njem. Ko bi ga bil pozabil, ležalo bi zdaj že četrto stoletje med menoj in domovino. Naporno je bilo to pisanje. Kdor sam ni tega skusil, ne ve, kaj se pravi, pobijati tuje izraze v novi misli, kaj se pravi svoje mišljenje napeljavati s tujega na domači tir. Pisateljske slavohepnosti ne poznam, dasi je v meni dosti prvobitne smelosti in računajoče umetnosti. Pač sem v mladosti želel, da bi postal velik in globok mislec in bi ljudje, ki pridejo za menoj, za menoj mislili in se me spominjali. Želel sem takrat, naj bi postal kdaj tako imeniten človek, da bi ves svet zagrnel: Bog pomagaj! — ko bi jaz kihnil. Toda dolga sužna služba je odpeljala tok mojih misli v navadni vsakdanji tir, tako da prihodnji veki o meni ne bodo govorili; v vrste onih pisateljev, ki jih ime-

nujejo ogledalo ali celo stvarnike prihodnjih časov, nikdar ne vstopim. Sveta ne bom mučil s svojimi proizvodi, Klio ne zapiše mojih spisov v zgodovinsko knjigo. Ne bodo me sodili in hvalili, češ, bil je stara korenina, star denar, ki nekaj plača in odrine v slovstvu. Njegova beseda ima glavo, ima noge. Niti odsev najmanjšega žarka moje zvezde ne ostane v vsemiru. Če pogledam v svojo dušo — in tega sem že zmožen — vidim, da je ostala tam, kjer sem bil rojen. Vse trpljenje naših ljudi se oglaša v njej. Dali so mi svetlo obleko, ki naj bi me ločila od naših ljudi; tisti, ki so mi jo dali, umejo na vse mogoče načine ločevati človeštvo in sejati vanje razpor, a moje duše niso mogli iztrgati onim krajem, za katere je prišla na svet. In to je moja največja tolažba, h kateri se zatekam v onih težkih urah, ko mi prihajajo misli, ki me jih je strah. Sočutje z našimi ljudmi je moja največja tolažba. Izvadil sem torej zapisnik, da pišem o njih trpljenju. Pisanje mi je šlo gladko, ker poznam one ljudi visokih naslovov, ki vale jarem na narod; posedal sem bil že v njih družini, molčal, gledal in bežal sem od njih, ker božje podobe v njih nisem našel; predobro poznam tudi ubogo podjarmljeno ljudstvo in vse sem videl, kako je padalo kladivo na nakovalo, zato sem z lahkoto slikal odnošaje med gospodarji in podjarmljenci.

Tako sem dolgo pisal, sedeč v hladu. Kar zaslišim nad seboj cviljenje lesenega bosenskega voza. Tam je pot. Odvezal sem konja in mahnil poprečno po robu kotanje v breg. Tisto škripanje nad menoj je mahoma utihnilo, ko da se je pogreznilo v zemljo. Kmalu sem dospel na pot baš pred neznamen han.

„Si li ti Mujaga Selimanović?“ sem vprašal mladega, črnolasega handžija, čepečega na pragu.

„Nisem; han je Selimanovićev, a jaz sem tu najemnik. Hočeš kave?“

„Daj!“ — Popil sem kavo, sedel na konja in odjahal. Pot je zavila navzdol v ono kotanjo, v kateri sem bil nekoliko niže počival. Sredi kotanje je tičal v blatu s hlodom obložen preprost voziček, tisti, ki je prej tako škripal. V meji je sedel starček, sključen in matov, držeč brezovo šibo na kolenih in topo zroč na voz. Po njegovem turbanu sem videl, da je bil že v Meki in se mu spodobi častni naziv hadžija.

„Hadžija, ali si obtičal v blatu?“ sem vprašal.

„Sem, brat, dalje ne morem.“ Turek je zmajeval z glavo. „Kje si bil?“

„V hanu Kiseljaku.“

„Ali si iskal koga?“

„Ne. Nisem orožnik.“

„Pa kako je moj brat Ibrahim?“

„Je li hadžija Ibrahim tvoj brat?“

„Je.“

„Zdrav je.“

„Neka Bogu hvala!“ je odgovoril Turčin z globokim glasom. „Dober in pošten človek je Ibrahim. Pri njem se ne skrivajo hudobni ljudje.“

„Dober človek se mi zdi Ibrahim,“ sem potrdil.

„Ali si se kaj ustavil v mojem hanu?“

„Kje je tvoj han?“

„Precej tu gori ob potu. Jahal si mimo.“

„Tam sem se ustavil. Ali si ti Mujaga Selimanović?“

„Boga mi, sem.“

„Koliko imam še do mesta?“

„Do Vršanja je peš pol ure in od tam imaš v mesto debelo uro, ker navzdol ne moreš poditi.“

Ker sem izprevidel, da sem z nočjo vred še lahko na cesti, sem skočil s konja, stopil bliže k vozu, ogledal predpotopna kolesa, globoko pogreznjena v blato, in vprežena konjiča, katerih levi je bil zelo medel in iztrkan.

„Slabo živino imaš, hadžija, zato voz ne pojde izlahka za njima.“

Hadžija je stopil k meni. „Ne pojde, ne pojde, brat. Vidiš, deset dni sem delal tlako na trdi cesti, in tam se mi je nevajena živina umorila.“ Pomolčal je, potem se jo obrnil h konjema. „Če ne gre, naj pa tukaj ostane. Konja izprežem, pa hajdi domov.“

„Pa voza vendar ne smeš sredi pota pustiti. Če vidi orožnik, nalože ti globo.“

„Bog odredio, pa šta hočeš.“ Mujaga je skomizgnil z rameni, češ: Alahova volja je, da ostane voz v blatu, vse drugo mi nič mari. In je šel, da izpreže konja.

Tu sem hotel s svojo voljo poseči v turški „kismet“, pa sem rekel: „Stoj, hadžija! Izprezi samo levega konjeta in priprezi mojega, ki je trden in močan. Onda izpeljeva, ako Bog da.“

Hadžija me je debelo pogledal, kakor bi videl čudež pred seboj. „Sam Bog te je poslal! Dober, pošten človek si. Pomagaj mi, ako hočeš!“ Hitro sva prepregla, pognala in kmalu je voz veselo cvilil in škripal iz jarka v klanec. „Neka Bogu hvala!“ je zadovoljno vzkliknil Mujaga. „Pa neka Bogu hvala!“ sem ponovil za njim. Vrh klanca sva zopet prepregla in Mujaga me je na moč pohvalil.

Njegova hvala mi je ugajala in za nekaj višjega sem se čutil, ker v njegovih mislih sem veljal za božjega poslanca, ki mu je po Alahovi zapovedi prišel na pomoč. In toliko sem se mu prikupil, da me je povabil, naj grem ž njim v Vršanj na njegov dom, da popijeva skupaj kave. Že je bil v daljavi precej visoko nad mojo potjo viden Vršanj, gruča temnih poslopij na vrhu raztegnjenega holma, podobna majhni tvrdnjavici v sredini gora. Ni me mikalo ostati do mraka v takšni naselbini, kjer bi me morda smatrali za orožnika, ki stika po gorah in išče koga, in bi se kdo lahko za grehe drugih osvetil na meni. Odklonil sem povabilo, dasi bi bil rad kaj slišal iz starčevih ust o bosenskih razmerah, posebno zato, ker sem bil takrat marljivo nabiral gradivo na kmetih za tisto svojo študijo, da bi izpopolnil ono, kar sem slišal po mestih od visoke, dobro plačane gospode, ki se mi je zdelo baš tako pristransko in nedostatno, kakor ono, kar je bilo pisano v novinah, katerim je malo do pravice in resnice, včasih pa vsega pisati ne smejo. Obljubil sem starcu, da se oglasim drugikrat na njegovem domu, sedel na konja in se poslovil.

Bila je že trda tema, ko sem prihajal v mesto. Malo pred menoj so prišli ostali štirje izletniki iz Kiseljaka. V kazini smo se sešli. Rakov niso nič prinesli. Kapitan je bil jako dobre volje kakor človek, ki je opravil dobro pozitivno delo, in na široko je razlagal in kazal na zemljepisni karti svojemu majorju, kje je stal 1878. l. plevljanski mufti s 3000 Arnavti in kako bi ga bili Avstrijci lahko zajeli, ko bi bili ozemlje tako dobro poznali, kakor ga poznamo danes. Njegovi trije soigralci so bili skraja prav poparjeni, znamenje, da so prinesli z izleta kačo v žepu. Pa kmalu so oživali. Eden od njih me je od nasprotne mize parkrat pozdravil, a to na poseben način in s posebnim namenom. Prijazno se režeč, je dvignil desnico, razprostrl vso petorico prstov in mi veselo mahal v pozdrav in klical: „Bog te živi, dragec moj! Jutri!“ To je pomenilo napoved, da pride jutri po pet goldinarjev k meni, ki sem upravljal bataljonsko založno in posojilnico. Takšna je bila njegova navadica. Pobočnik G. je sedel k meni ter mi začel govoriti o slovstvu, rekoč, da je še najboljša zabava pri knjigah. Pohvalil je Bulverjevega Pelhama, ki sem mu ga bil pred tednom pohvalil in posodil, in razodel je nekoliko svojo misel o Schopenhauerju, ki je tudi mene zanimal. Vselej po kaki krepki igri ali pa proti koncu meseca je razkladal nazore, ki so se skušali prilagoditi mojim. Takšna je bila njegova navadica. Bil je dobra, poštena duša, mlada kri, precej izobražen, pa brez izkušenj. Rada sva se imela.

(Dalje prihodnjič.)

Sodoma.

Spisal Fr. Strnad.

II.

je si bila spet tako dolgo? . . . Kaj pohajaš! . . . Doma pa delo zastaja!“

S temi nevljudnimi besedami jo je sprejela mati, ona pa je odvrnila: „V cerkev bom vsaj še smela!“

„V cerkev, v cerkev, vedno v cerkev!

. . . Čemu?“

„Mati!“

Tako brezbožne so se ji zdele materine besede!

„Saj res! Prav pomagalo bo!“

„Mati . . . mati — vi veste? . . .“

Dozdaj je vedno mislila, da mati ničesar ne sluti.

„Vi veste?“ je ponovila in srce se ji je stisnilo ob tem spoznanju.

Mati pa je porogljivo odvrnila: „Seveda, gluha sem in slepa . . . in pa tako zabita!“

„Ah, vi veste mati, pa trpite in molčite ves čas!“

„Kaj pa naj bi? . . .“

„Domov bi ji veleli! Vaša hči je, ubogati vas mora!“

„Kajpak, ker si me ti tako ubogala, ko sem ti rekla, da ga ne jemlji! . . .“

„Prepozno je bilo že tedaj, morala sem!“

„Morala! . . . In kdo je bil kriv, da si morala? Jaz mar? O, ti . . .“

Ni izgovorila, ali smrtno sovraštvo je gledalo iz njenih oči.

„Za pet ran božjih, mati, zakaj me tako črtite?“

Materi so se še bolj jezno zaiskrile oči, a odgovorila ni nič. Vrgla je v zapček cunjo, s katero je brisala mizo in klopi, in odšla ven. Hči pa je obsedela na stolu, kamor se je bila zgrudila pod vtiskom materinih besedi . . .

Bilo ji je nepopisno pri srcu . . . Mati je torej vedela! . . . Mati je vedela, a ničesar ni rekla, ničesar storila! . . . Nekaj težkega ji je leglo na prsi, nekaj tako težkega . . . Nerazumljivo se ji je zdelo

materino vedenje. To, kar se je skrivalo za tem, jo je navdajalo s strahom . . . Zakaj je molčala, zakaj ni zinila nikdar nobene besede? . . .

Plaha se je ozrla po sobi. Temno je bilo že in v nepoznani grozi so ji drhteli udje. Zdelo se ji je že dolgo, kakor bi bila njena rojstna hiša celo pri belem dnevu zagrnjena v gosto temo, kakor bi se te njene rojstne hiše bali ljudje, bala blagodejna solnčna luč. Nekaj mrklega se je razprostiralo zdaj po teh prostorih, ki so ji bili nekdanj tako ljubi, tako dragi, tako polni svetlobe! Nekaj čudnega je bilo že dolgo dolgo tu notri . . . Sami plahi, sami sovražni pogledi! . . . Kakor bi se čutil pod to streho vsakdo krivega, kakor bi se vsakdo bal nečesa . . . Da, njej se je zdelo, kakor bi bila celo njih živina bolj klavrna od sosedove, kakor bi vse, kar je bilo pod to streho, tlačilo neko prokletstvo . . .

Odkod to, zakaj to? . . .

Nekoč je bilo drugače!

Zakaj jo zdaj tako sovraži mati? Ko je bila še otrok, jo je imela rada! Kako se more materina ljubezen izpreobrniti v tako mržnjo? Kaj ji je storila? Ali bi ne bilo naravneje, da bi jo bila pomilovala?

Zunaj se je bliskalo čimdalje huje. Nevihta se je bila približala. Po drevju je završelo in debele kaplje so začele padati. Zdajpazdaj je zagrmelo, da se je streslo poslopje. Stopila je k srednjemu oknu, ki je bilo odprto, in ga zaprla. Roj muh, ki je počival na šipah, se je dvignil in brneč zletel proti stropu. Iztegnila se je nato k svetiljki, ki je visela ob stropu, in jo prižgala.

V tem hipu je stopila zopet mati v sobo.

Navzlic svojim štirinštiridesetim letom je bila še čvrsta in krepka, za žensko na kmetih nenavadno dobro ohranjena. Života je bila skoro bohotnega, obraz pa ji je bil suhljat, razoran od markantnih potez, a navzlic temu zalit od temne rdečice. Njen pogled je bil isker, izzivajoč, poln pohlepnega ognja, ki je pričal, da se njeno srce še ni odreklo željam in da mu še niso tuje strasti . . .

Obe sta molčali. Mati je hčer pazljivo motrila, ta pa je zrla zamaknjena v tla predse. Naposled izpregovori mati.

„Če bo jutri vreme, bo treba . . .“

Ali hči ji ni dala izgovoriti. Nekako hlastno in odločno obenem je rekla:

„Jutri pojdem za njim!“

„Kaaj? Kam, praviš, da hočeš?“

„Za njim!“

„In kaj boš tam?“

„Tega mora biti konec!“

Mati se je divje zagrohotala.

„Hahaha! — Saj bo konec, a ne tedaj, ko boš ti hotela!...“

„Mati, jaz vas ne razumem!“

„Jaz tebe tudi ne! Pri miru ju pusti! Kar je, je! Tvoj ne bo več!“

Jezne, srdite so bile materine besede.

„Pa vsaj ona naj gre strani!“

„Dokler bo on hotel, ne pojde strani, sama veš, da ne!“

„Zakaj ne bi šla?“

„Zato, da ne! Abotnica! Presodi sama sebe in razumela boš njo!“

Hči ni doumela zmisla teh materinih besedi in se tudi potrudila ni, da bi ga. Njenega srca se je lotilo nekaj strašno grenkega. Zaihtela je in zaprosila:

„O mati, povejte mi vendar, kaj je to v naši hiši! Nobene sreče, nobenega veselja! In zakaj se nas vse tako ogiblje, zakaj nas pogledujejo ljudje taho čudno? Kaj smo jim storili? Kaj imajo zoper nas? Ali je vse to samo zaradi sestre, ali pa vedo ljudje še več? . . . Včasih mi je, kakor bi iz vsakega kota naše hiše gledala pošast! . . . Povejte mi, mati, ali so oče tistikrat res samo po nesreči zabredli v vodo, ali pa je bilo kaj drugega? Tako nedoumno se mi zdi to včasih . . .“

Mati je prebledela. Zravnala se je pokoncu in bila je videti, kakor bi rasla in postajala večja. Srdito je stisnita pesti in z nenavadnim glasom je zakričala: „Mol — či!“

Nekoliko hipov se je zdelo, kakor bi hotela skočiti v hčer. Ali premagala se je. Polagoma se ji je vrnila navadna barva v lica in pesti so se ji razleknile. Stopila je v stransko sobo in zaloputnila vrata za sabo.

Hči pa je šla ihteč v prvo nadstropje v svojo spalnico.

Bolela jo je glava, bolelo še huje srce . . .

III.

Drugi dan je bila že zgodaj pokoncu. Vihar, ki je divjal med groznimi nalivi vso noč, se je bil polegel, a deževalo je še vedno hudo in nič ni bilo upanja, da bi se ustavilo. Vendar je to ni od-

vrnilo, da bi ne bila zvršila svojega sklepa, čeprav ni imela nič več tistega zaupanja v svojo podjetje kakor še včeraj.

Neka pobitost in obupanost se je je lotevala zopet. Glava ji je bila trudna, nekaj, ker je malo in slabo spala, nekaj od neprijetnih misli, ki so jo mučile. In pri srcu jo je skelelo in peklo, da si je zdajpazdaj položila roko na levo stran prsi.

Včeraj ji je bilo, kakor bi ne mogla pričakati današnjega dne, tako jo je sililo srce, da bi storila brž, kar si je bila namenila, danes pa se je tako čudno težko ločila od doma. Bilo ji je, kakor bi se moralo nekaj zgoditi, kakor bi je čakalo tam zunaj še nekaj hujšega, nego je bila doživela tu notri pod to domačo streho. Neko bridko, nepopisno čustvo jo je polnilo, ko se je odpravljala na pot. Od enega kota do drugega so ji begale oči. Stvari, za katere se sicer niti zmenila ni, so vzbujale zdaj hkratu njeno pozornost; tuintam ji je obtičal otožni pogled, to in ono reč je prijela v roko, ogledala si jo, kakor bi si jo hotela vtisniti globoko v spomin, kakor bi se poslavljala od nje . . .

Bilo ji je, kakor bi se ne imela nikoli več vrniti semkaj . . .

Zunaj je zapel postiljonov rog, neprijetno, hripavo, pretrgano. Stresla se je in stekla ven. Na stopnicah se je srečala z materjo. Ponudila ji je desnico: „Zbogom, mati!“

Toda mati se je obrnila vstran. Ni ji segla v roko in ni ji odgovorila.

„Zbogom, mati!“ je zaklicala za njo še enkrat in hipoma se ji je storilo milo, da je zaihtela naglas.

Predno se je usedla v poštni voz, je premostrila tudi od zunaj še enkrat svojo rojstno hišo. Videla se ji je zdaj vsa drugačna nego doslej. Tako tuja se ji je zdela, tako nepoznana. Bilo ji je, kakor bi ne bila tu doma, kakor bi se bila samo pripeljala tod mimo, a zdaj potuje zopet dalje — kam, ve Bog sam! . . . —

* * *

Voz je oddrdral, ona pa je začela premišljevati svojo usodo, svoje življenje. Bil je dan kakor nalašč za premišljevanje. Videlo se ni nikamor, kajti zagrnjeno je bilo vse v nepredorno meglo, a dežne kaplje, ki so bile na streho in ob okno poštnega voza, so padale tako enakomerno, da je monotoni šum, ki so ga povzročale, ni mogel motiti. Zrla je tja predse in se pogrezala v svoje misli. Le semtertja, kadar je zadelo kolo ob kak kamen in je voz zagrmel

in odskočil, se je zdrznila in vzdramila. A zravnala se je samo na svojem sedežu, obrnila glavo v drugo stran, potem pa nadaljevala svoja razmišljanja.

Da, to njeno življenje! Kako je bilo lepo, kako prijetno je potekalo v tistih prerano minolih časih! Podobno je bilo potoku sredi cvetnih travnikov. Urno in veselo se podi valček za valčkom, a vendar se vrši ves odtok tako mirno in enostavno! Le semtertja kak majhen tolmunček, kak neznamen slapček, da zažubori nekoliko glasneje, potem pa gre zopet vse svojo prejšnjo pot in prejšnje enakomerno zvenenje udarja na uho . . . Prav tako je bilo njeno življenje: mirno, tiho, brez kontrastov in velikih dogodkov . . .

Lepo je bilo v onih davnih časih . . . A potem se je začelo tisto strašno . . . Stemnilo se je nebo in ni se hotelo zjasniti več . . . Oče in mati se hkratu nista več razumela. Nič ni vedela, kako je bilo prišlo in kaj je bilo vzrok temu, a iz besed, ki jih je čula semtertja, je posnemala, da razdvaja njena roditelja globoko sovražstvo. Nič gotovega ni vedela, a čutila je, da mora biti nekaj groznega med njima, kajti imela nista nikdar lepega pogleda, nikdar ljubeznive besede drug za drugega . . . Nista bila baš glasna . . . redki so bili hudi nastopi med očetom in materjo. Zasluga za to je šla očetu, ki je rad molčal in izognil se, če je le mogel, vsakemu prepiru. A tisti molk, ki je vladal včasi v hiši, je bil strašnejši, nego če bi bila oče in mati kričala in obsipala se z grdimi priimki, tisto tiho sovražstvo je ležalo kakor mora nad vso hišo — nekaj nevarnega, neznanskega se je skrivalo za njim . . .

Kakih dvanajst let je imela, ko se je bilo začelo, otročja je bila še njena duša, a vendar je že čutila nesrečo, vendar ji je bilo težko pri srcu ob takih razmerah . . .

Čudno, da so bile njene simpatije vedno na očetovi strani! Morda zato, ker je videla, da vselej podleže materini oblastnosti, da obvelja vselej materina volja, nikdar njegova. Sočuvstvovala je z očetom in bolelo jo je, ko je videla, da trpi, da ga nekaj peče in mori. Žalostno je povešal glavo in hiral je brez prave bolezn. Od dne do dne je postajal slabejši, kakor senca se je vlačil okoli, toda ulegel se ni . . . Ali nekoč pa so ga potegnili iz vode . . .

Hudo jo je pretresla očetova smrt. Pozabiti ga ni mogla. Vedno se ji je še smilil. In dasi ni imela nobenega vzroka, pritoževati se zoper mater, se njeno srce vendar ni moglo ogreti tako zanjo, kakor se je ogrevalo za očeta. Pozabiti ni mogla tistega žalostnega obraza, tistih žalostnih pogledov njegovih. In strašno ji je bilo ob misli, da

je storil tako nenavadno smrt. Po nekem takem prepiru z materjo se je bil odpeljal z doma, dasi je lilo kakor danes. Zvečer pa sta konja sama pridirjala domov. Zapeljal je v temi v strugo, konja sta se rešila, on pa je utonil. Tako je čula praviti in verjela je. A srce se ji je stisnilo, kadar se je spomnila, da je usojena beračem in zločincem lepša smrt, nego je bila njenemu očetu. Ko bi bil zatisnil oči vsaj v topli postelji, ob kateri bi bila ona klečala in molila!...

Trpela je dolgo, predno so vsi ti bridki občutki nekoliko minili in so začeli vtiski sedanjosti izpodrivati spomine na žalostno preteklost. Vendar čas je storil tudi pri nji svojo dolžnost. Razcvetela se je bila v devico, napočila ji je bila tista zorna doba, ko začuti človek novo srečo, ko polnijo prsi najslajši upi, ko je življenje podobno zlatemu maju . . . Mirno in tiho bi ji bili potekali zopet dnevi, ozarjena od zlatih solnčnih žarkov se je razgrinjala bodočnost pred njo, njena deviška duša je sanjala krasne sanje, pogrezala se v sladko koprnjenje — polno harmonije je bilo njeno življenje, a tedaj je posegel z neusmiljeno roko vmes on — sedanji mož njen . . .

Bil je že tedaj pri hiši, ko je bil še oče živ. Da, ko se je zamislila zdaj tako nazaj, se ji je dozdevalo celo, kakor bi se bili prepiri med očetom in materjo šele potem začeli, ko je bil on prišel k hiši. Dobili so ga bili iz Trsta, da bi vodil trgovino z mešanim blagom, ker domači sami niso mogli opravljati poleg velike kmetije še prodajalnice . . .

Ona se spočetka ni dosti menila za tega človeka, pozneje pa ga je celo mrzila, morda ker je videla, da ga tudi oče ne mara. Nekoč je čula, kako je oče rekel materi, da ga zapodi, toda mati se je udarila ob prsi in vzkliknila: „Tu imam jaz odločevati, ne ti!“ In ostal je. Da bi bil sam šel, ko je čutil, da je na poti, za to je bil pač premalo rahločuten. Kakor bi ničesar ne vedel, ničesar ne zapazil, se je šopiril po hiši in se smehljaj, takisto čudno smehljaj kakor bi hotel reči: „Vse bo tako, kakor bom jaz hotel!“

(Dalje prihodnjič.)

Pesnikova smrt.

Plameneč velikan v brezmejnost je pal,
smrtnoranjen se dan poljubil z nočjo je —
Pesnik 'dušo in misli je večnosti dal,
z zarjo združil strmeče sanje je svoje.

Vojeslav Molè.

Satura.

Spisal L. Pintar.

(Konec)

priponko **jan** se iz samostalnikov s krajevnim pomenom proizvajajo samostalniki, ki zaznamujejo stanovnike tistih krajev, na pr. nastanjenec na hribu je hribljan, a oni v dolu doljan, na gori gorjan, v duplu dupljan i. t. d. Taki s priponko **jan** naprav-

ljeni, stanovnike zaznamujoči samostalniki so v staroslovenščini dobivali v ednini vrhutega še priponko **in**, ki je pa v množini odpadala. Iz Rim se izvaja Rimljanin, a v množini je slovel ta samostalnik: imen. Rimljane, rod. Rimljan, daj. Rimljanъm, mestn. Rimljanъh i. t. d. Sedaj slovejo v novi slovenščini te oblike v prostem apelativnem imenu pravilno: Rimljani, Rimljanov, Rimljanom, Rimljanih i. t. d., a v lastnih, t. j. krajevnih imenih te vrste se je pogosto sled sufiksa **-jan** nekako zabrisal, n. pr. Duplje, Dupelj, Dupljam, Dupljah (iz prvotnega Dupljane, Dupljan, Dupljanъm, Dupljanъh), samo v rodilniku se je v mnogih primerih še ohranila prvotna oblika, n. pr. Cerklje Cerkljan, Duplje Dupljan, Gorje Gorjan, Goriče (poleg Goričane) rod. Goričan i. t. d., in prav ta rodilnik nam je v takih krajevnih imenih dobro došli kazalec, po kateri poti nam je razlagati dotično krajevno ime. Da se je sled sufiksa **-jan** v takih novoslovenskih krajevnih imenih nekako izgubil, nam je Miklošič v svoji primerjalni slovnici (III, 15) sicer zabeležil, češ da samostalniki na **-janin** imajo često od prvotnih oblik na **-janem**, **-janeh** različno obliko, končujočo se na **-jam**, **-jah**, in da se krajevnih imen oblike Dreulach, Gleinach, Gratschach pač ne dajo drugače razlagati nego iz novoslovenskih mestnikov Drevljah, Glinjah, Gradčah od Drevljane, Glinjane, Gradčane, kako da se je pa ta izprememba izvršila, nam na omenjenem mestu Miklošič nadrobneje ni razložil. Domnevati bi se dalo, da takole: Ko se je poluglasnik za n^{om} v obrazilih **-jan[ɔ]m**, **-jan[ɔ]h** polagoma izgubil, je obenem tudi **ri** pohohnjavel (to se pravi: postal je hohnjav) pa se je ali s sorodnim m^{om} strnil v enoten **m** ($nъm = n'm = m$), tedaj $janъm = jam$), aji pa je kot hohnjav glas sčasoma prosto izginil, kot so se izgubili hohniki sploh. (Primeri vohati iz onhati, loka iz lonka.) So pa tudi slučaji, da se je prvotna

oblika jasno ohranila in še celo svoj poluglasnik v končnicah okrepila, torej -janъm, -janъh izpopolnila v -janam, -janah, prav kakor da je tako krajevno ime ženski samostalniik po a-sklanjatvi. Vzemimo za vzgled ravno Poljane, ki nam jih, kakor sem že rekel, nikakor ni razlagati iz singulara „poljana“, ampak iz stanovniškega imena „poljanin“, ki slove v množinskem imenovalniku „poljane“ (die Feldbewohner, Uferbewohner). „Poljana“, napravljena z amplifikativnim sufiksom *-ana*, pomeni širom odprto polje, prostrano planoto, če tudi nenaseljeno — primeri poleg „soba“ izraze sobana, izbana, dvorana, t. j. veleprostorna, a ne navadna ali celo mala soba. Za Kranjsko najdemo v krajevnih slovniki zabeleženi samo dve poljani, t. j. „Dolga Poljana“ Langenfeld v Budanjski občini na Vipavskem in pa „Poljana“ v gozdu „Krakovo“ pri Krškem (na tej prostrani Poljani ni druge naselbe razen gozdarske hiše), vsi drugi kraji tega imena, ki jih je nad deset, imajo množinsko obliko „Poljane“, ki se pa — to poudarjam še enkrat! — izvaja večinoma iz moškega edninskega samostalnika „poljanin“ ali „poljan“ (campanus). Pač pa je utegnulo to, da je jezik imel poleg poljanina (m.) tudi poljano (f.) *Šlatſchfeld*, pospešiti preobrat moškega stanovniškega imena v ženske oblike krajevnega imena, kakor so Poljanam Poljanah, torej tudi Zgornje in Spodnje Poljane namesto Zgornji in Spodnji Poljane. Poženščil pa se je sčasoma spol tudi drugim množinskim krajevnim imenom bodisi iz srednjega, n. pr. Blatah (*Šlatſch*) iz Blatih od Blata (n. pl. *der Woraſt*), bodisi iz moškega, n. pr. Blačah (*Šlatſchad*) od Blače, t. j. Blačane (iz blat-jane die *Worſerbewohner m. pl.*), tako da veljajo dandanes skoraj vsa stanovniška imena v množini, proizvedena s sufiksom *-jan*, ki služijo kot krajevna imena, za samostalnike ženskega spola, dasi so bila prvotno brezdvomno moškega. V prilog izvajanju imena „Poljane“ iz edninskega „poljana“ bi se utegnil kdo sklicevati na druge analogije, češ da imamo poleg „Draga“ (10krat) na Črnomaljskem tudi „Drage“, poleg „Dolina“ (nad 10krat) tudi „Doline“ pri Brdu in Litiji, poleg „Loka“ (10krat) tudi „Loke“ (*Šofad* v Litijskem okraju), poleg „Mlaka“ (5krat) tudi „Mlake“ pri Metliki in Trebnjem. Toda opomniti treba, da so tu singularna imena mimo pluralnih v odločni večini in da se pluralne oblike sploh drugače tolmačiti ne dado nego iz ženskega singulara, nasprotno pa pri Poljanah pluralne oblike odločno prevladujejo pa tudi dopuščajo drugačno tolmačenje, dočim se izvajanju iz singulara „poljana“ marsikaj upira, pred vsem to, da amplifikativni sufiks *-ana* že sam označuje prostranost, torej tisto, kar bi

utegnil sicer označevati plural od „poljana“ nasproti singularu, namreč širom razsežno planoto. —

Poljane so torej naseljenci na polju, a Ljubljane (Ljubljane) so na in ob lübu (holmu) nastanjeni. Pa poreče kdo, saj se mesto ne imenuje Ljubljane (plur.), ampak Ljubljana (sing.). To je res za razlagalca nemala težava, toda Laibach (iz Ljubjah) govori kot lokal odločno za pluralni izraz Ljubljane. — Miklošič si misli, da je na mesto množinske oblike „Ljubljane“ stopila edninska „Ljubljana“ ob onem času, ko je narod že bil izgubil iz svoje jezikovne zavesti prvotni pomen množinske oblike (t. j. da zaznamuje stanovnike), pa da se mu je za zaznamovanje kraja zdela edninska oblika prikladnejša. Poskusimo si to težavo prehoda iz množine stanovniške v ednino kraja raztolmačiti nekoliko natančneje, dasi s tem seveda ne ugovarjamo Miklošiču, ki trdi, da je morala pač oslabeledost jezikovne zavesti narodove glede prvotnega pomena množinske stanovniške oblike pred vsem pospešiti takov preobrat. Znana prikazen je, da se dandanes v nekaterih gorenjskih narečjih severovzhodno od Ljubljane na levem bregu Save stanovniška imena končujejo na *-ana*, preobrazivši svojo končnico iz *-ane* po nekaki vokalni harmoniji (asimilaciji vokalov), to se pravi: prvotni končni *e* v končnici *-ane* se je prienačil vokalu *a* predzadnjega zloga, da se oblika ne končuje več na *-ane*, ampak na *-ana*. Imena vasi Rádomlje, Škrjanče v Kamniškem okraju so morda že sama na sebi stanovniška imena (iz prvotnih Radomljane, Škrjančane), a stanovniki teh vasi se imenujejo dandanes Radomljána, Škrjančána. Isto bi utegnilo veljati tudi o Moravčah, a narodna zabavljica baje poje o Moravčanih:

Morávčana se skup zberó
In star'ga mačka oderó. —

Stanovalci v Dobu so sedanjikom Dobljána (iz Dobljane), stanovalci Volčega Potoka so jim Vowčána (iz Volčane), stanovalci na Holmcu (h'mbc) so Hmčána (iz Holmčane) i. t. d. Prav tako izprememba oblike „Lubljáne“ v „Lubljána“ potom vokalne harmonije se je gotovo izvršila že v zelo zgodnji dobi; da je pa potem tudi množinski pojem izginil narodu iz zavesti, k temu, mislim, so pripomogli različni vplivi analogije. Na romanskega tujca (Italijana n. pr.) je utegnila napraviti oblika „Lubjana“ (ker po bistvu od njega ne razumljena) pač vtisk, kakor da je morda pridevnik, h kateremu si je v mislih dostavljati samostalnik: terra, provincia, (urbs) città i. t. d. Pri Vergilu je n. pr. Capua Campana urbs, a pri Ciceronu Campana colonia, pri Horacu pa okolica mesta „Pedum“ regio

P e d a n a. Vzemimo še razna mestna imena na *-ana*, n. pr. Toskana, Antignana, Galignana, Montagnana, Laurana i. t. d., pa si lahko mislimo, da se je po analogiji utrdil pri tujcu nazor o singularnosti imena Lubjana. Slovenskemu domačinu pa je menda pospešilo do-
vzetnost za singularno pojmljenje pluralnega stanovniškega imena to, da je imel pri kolektivnih samostalnikih (kakor so: brača, deca, gospoda, družina, živina — bodisi že goved ali kuretina — drob-
nica i. t. d.) že itak vprav množinske pojme strnjene v singularno obliko. Nikakor torej ni čudno, da je po analogiji z drugimi kolektivnimi singulari začel tudi Slovenec sam smatrati obliko „Lub-
ljana“ (iz Lubljane) za singular.

Glede lokala L**ub**jah (Laibach) primeri Ž**ir**jah (Sairach), Lipljah (Laiplach), Luč**ah** (Leutschach) i. t. d. — to so sami množinski lokali. Laibach iz L**ub**jah je še iz tiste dobe, ko se še ni bila izvršila epenteza 1^a med b in j (primeri Š**ab**ač in Jablah pri Mengšu).

Kakor je Lubljana stanovniško ime, izvedeno iz krajevnega imena lub (l**ub**, lob), tako imamo iz hrib Hribljane, vas v Cerkniškem okraju (v občini Žilče), in iz holmec nam je izvajati ime dveh vasi na Koroškem, namreč Humče (Š**unt**č**ah**) pri Žihpolju in Humče (Š**unt**č**ah**) pri Doberli vesi. Iz holm ali hum bi dobili stanovniško ime Humljane ali Humlje. — Gorje (Š**ör**č**ah**) iz „gora“ in Goriče ali Goričane (Š**ört**č**ah**) iz „gorica“ smo že prej omenili.

Utegnil bi zdaj kdo vprašati, ali mar zahtevam, da naj se v imenu Ljubljana j za 1^{om} v prvem zlogu izpahne, pa da naj pišemo poslej Lubljana namesto Ljubljana. — Če je moja razlaga imena prava, tedaj je taka izprememba gotovo popolnoma opravičena, torej priporočila vredna. Toda ker kaže po eni strani uvaževati konservativno reklo „quieta non movere“ in ker imajo imenoslovne take razlage v prvi vrsti veljati za zgolj znanstvene etimologije, namenjene pouku zanimajočega se občinstva, oziroma izpodbudi drugih raziskovalcev na tem polju, ne mislim siliti s tako novotarsko zahtevo na dan, ker se mi tudi zdi, da bi ostala pač brez uspeha, zlasti če pomislim, da n. pr. vkljub Pleteršniku (str. 434) in Levcu (str. 139) in vkljub živi govoric „kopu“ na ljubljanskih kopališčih blesti vendar le nadpis „kopelj“. V praktičnem oziru glede imena Lubljana naj torej le kdo drugi, izmed odločilnih faktorjev kdo, poskusi svojo podjetnost, mi pa ostanimo pri teoretični razlagi in se zadovoljimo z rezultatom, da je Lubljančan že tretja oblika stanovniškega imena naseljencev ob lubu ali holmu (Lubljanin, Lubljanec, Lubljančan). —

Književne novice

Ivan Cankar: Zgodbe iz doline šentflorjanske. (Konec) — Mrlič je ležal v mrtvašnici, župnik pa je vstal po noči ob luninem svitu in je šel v mrtvašnico k pritepencu, ker ga je klical neznan, pa poveljujoč glas. In vse, kar govori ta. mrtvec prvo in drugo in tretjo noč, vse je prav tako pretresljivo in čarobno kakor naravno in skoraj samo ob sebi razumljivo povedano. Kako originalno in lepo je popisan potepuhov pogreb, župnikova vnema, iz strahu porojena, skrivnostna groza, ki tre pogrebce od blizu in daleč in ki je pomešana s čisto vsakdanjo radovednostjo in škodoželjnostjo! Kako originalen in verjeten je zaključek, ki nas vodi iz sveta halucinacij in duhov v trdo realnost, ki končuje z župnikovo — blaznostjo in smrtjo! Ni lahko v kratkih vrsticah podati vsega bogastva globokih psiholoških resnic, ki jih je nakopičenih v tem vzornem Cankarjevem umotvoru, zadostuje naj, da podam le še ogrodje fabule, ki na njem sloni vse to bogato psihično dejanje čudovite prozornosti. Sedanji sivolasi župnik je bil pred dvajsetimi, petindvajsetimi leti brhek kaplan, ki je imel mlado srce. In to srce se je vnelo za Marjetico, ki ga je enako ljubila. Kaplan Francelj pa je prišel daleč proč v novo faro, in tja je zaneslo tudi mlado žensko, ki je nenadoma povila slabotno dete. Zastonj je prosila uboga neporočena mati, da bi prišel k njej gospod kaplan, zastonj je želela, da bi dobilo nesrečno dete pri krstu ime — Francelj, ime neznanega očeta. Krstil je sam kaplan in pritisnil svojemu sinu na čelo Kajnov znak; krstil ga je za — Polikarpa, da se ožigosa greh. In to ime je bilo Polikarpu izvir vse nesreče, ki ga je pregnjala od prvega do zadnjega dne; zato se je hotel nesrečnik maščevati nad povzročiteljem tega zla. V zadnjem hipu je došel na svoj cilj in je našel poleg svojega krstitelja tudi svojega očeta, zato je dvakrat sladko njegovo maščevanje, ki obstoji v tem, da nesrečnik vsili župniku svoje dosedanje ime. Zunanje dejanje zaključuje torej — s fiksno idejo, zadnji svetli spomin župnikov pred smrtjo pa je bila misel na vrt svoje ljubezni in na svojo — Marjetico. — Prihodnji obširnejši spis ima naslov „Kancelist Jareb“, ki je tudi ponatisk iz Ljubljanskega Zvona. Sicer se ta spis ne da primerjati s prejšnjim niti po ideji niti po prozornosti in strogosti kompozicije, vendar je tudi v tem proizvodu dokaj lepih mest, po točnosti in plastičnosti karakterizacije pa ne zaostaja za drugimi novejšimi Cankarjevimi deli. Jareb je tip korektnega človeka, vzor uradnika in narodnjaka, ampak vse sama zunanost brez najmanjše notranje toplote, brez iskre uporne močnatosti in samostojnosti. Korisni člani človeške družbe so taki ljudje in družba, oziroma predstojniki in javno mnenje jim je vse, zato pa nimajo zmisla za to, kar človeka res stori človeka; njim je to vse zunanja oblizanost, ki jo oliko imenujejo. Potem je čisto drugačen mož surovi in uporni Hojzič, ki je v resnici najnevarnejši Jarebov konkurent pri vabljeni krčmarici Lizi. Vendar visi nad Jarebom neka temna usoda, tragična krivda, ki si je ni nakopal toliko po notranji prešernosti in grešni objestnosti, ampak vsled tega, ker ga je narava postavila na svet — duševnega starca, ki nima zmisla za vse tisto, kar stori, da utriplje srce v neznanu radosti in da zopet umira v strašnih bolečinah, ker je spoznalo, da se je varalo v sladkih upih. To je Jarebova krivda, in Liza — vabljava, okrogla krčmarica, ki je nazadnje izmed

dvanajstih rodoljubov vendarle izvolila njega, je sfingična maščevalka razočarana prevarane Ofelije. Devet tednov po poroki je Jareb umrl, Liza pa je izginila iz tistih krajev.

Po vsem tem treba reči, da so te Zgodbe iz doline šentflorjanske korenito literarno delo, zlasti pa odtehta divni „Polikarp“ vse morebitne hibe in nedostatke pričujočega zbornika, ki ga z mirno vestjo priporočam vsakemu izobražencu v najboljšem pomenu besede.

Dr. Iv. Merhar.

Meško Ksaver: Na Poljani. (Knezova kujižnica XIV.) Izdala Slovenska Matica. V Ljubljani 1907.

Roman! Ni dvoma! Da bo Meško še spisal celoten roman, to smo pričakovali sigurno, ko je izdal zadnji svoji knjigi, sestavljeni sicer iz ločenih snovi, a notranje zvezani po skupni ideji. Čakati je bilo treba le dobe, v kateri bi Meško prenehal motriti skoraj edino samega sebe in se naslajati le ob lastnem čutenju in se čutiti nesrečnega le ob lastni nesreči. Dokler ni prišla ta doba, tako dolgo je bilo računati le na pisateljeve črtice, na izrezke iz njegovega izkusnega življenja v zunanjem svetu in v duši, ter na oduševljeno oživotvorjenje njegovih spominov. Iz take prihke snovi pa, ki zadobiva v luči novih nazorov tudi vedno novo obliko, bi se težko dala zgraditi trdna stavba romana, razen če bi pisatelj hotel v celoti dati račun o svojem bitju in žitju. Kako pa naj to stori kdo, ki se kreta še v središču razvoja? Varati bi moral samega sebe, da je s seboj že popolnoma na jasnem!

Pri subjektivistu, kakršen je Meško, bi to bilo naposled mogoče; saj se umetnik njegove nravi čuti vsak trenutek na višku, kakor bi bil zaključen v svojih nazorih in izkušnjah. Ko pa bi začel graditi roman, seveda roman o samem sebi, in bi moral zasledovati svoja lastna pota v svetu in v duhu, bi se kaj hitro zavedal, da njegovo bitje še ni zaključeno in da bi se roman moral končati — brez konca. Za lastni njegov roman je še prezgodaj!

Roman pa je bil zdaj mogoč, ker si je Meško izbral snov izven sebe; a postal je roman črtičast, ker sprejemlje in spremlja mehkočutni pisatelj vso snov ne le s prikrito in efektivno simpatijo, ampak z očitno, dá, javno in neposredno ter celo afektivno. Ko bi to ne bilo tako, bi morali reči, da je postal naš Meško kdo drugi kakor ta anima candida med našimi pisatelji. Meško je o resničnosti in plemenitosti svojih naukov in opazovanj prepričan tako trdno, da so mu osebe in dogodki le nesamostalni pomočniki pri dokazu resničnosti, za trdnega spoznanem že a priori. To prepričanost bi pisatelj rad vcepil tudi nam vsem, tistim, ki bero njegove spise, in tistim, ki jih ne bero. Do prvih se obrača z vso njemu lastno gorečnostjo, proseč jih in roteč; o drugih pa toži, bolešno in z očitanjem proti napačni uredbi sveta, ki kaj takega pripušča. Iz vsake besede zveni tih poziv: „Bratje, bodite taki, kakor sem jaz, blagi in dobri in ljubeči, in prišla bo sreča na svet!“ — A malokje najde pisatelj kakega sodruga istega mišljenja; zato se čuti nesrečnega in nam rad potoži, da mu je življenje obračalo le senčno stran, da mu je veselje tuje. Kadar mu srce tako uide iz ozkih prsi, tedaj se ustopi pred osebe v svojem romanu in govori neposredno v imenu lastne svoje osebe.

Take opazke delajo tehniko romana nekoliko neenotno in nenavadno. Često prekinjajo razvoj in ovirajo tok pripovedovanja; a vrinjene so baš na mestih, kjer prikipi kakršnakoli strastnost do vrhunca. Zelo značilno! Meško ne ljubi razdirajoče strastnosti, tudi ne take, ki nas pretrese do omamljenosti. Kjer bi se imela razvijati, tam ji stopi on v bor in priporoča harmoničnejše, milejše čute, združujoče, ne

razdirajoče. Zato Meškov roman ne zgrabi človeka tako, da bi zavrela kri ali pa zastalo srce, da bi se zaiskrilo oko ali pa zaškripali zobje; ampak roman deluje vedoma in vidno na to, da bi se zbudila v srcu mehka čustva blagosti, usmiljenja, a največ, da bi se zaiskrila med človeštvom in v prvi vrsti med našim narodom čarobna luč vsezveličujoče ljubezni!

Kot reformator duš in src stoji med nami Meško. In baš ljubezen je sredstvo njegove reforme, ljubezen vseh vrst, da je le čista, nesebična, pripravljena, osrečiti druge, akoprav trpi sama. Krasna teorija, posneta po razmerah med angelci! Nepraktična in neizvršljiva na tem grešnem svetu, a blagodejna, blažeča in dvigujoča človeško srce — sursum corda! Pristna snov za roman: romantika src!

Nekatere osebe v romanu delajo in delujejo v znamenju te ljubezni. Nesrečo in trpljenje žanjejo dolgo časa kot plačilo, a naposled zmagojo: saj ljubezen premaga vse! — Tisti pa, ki ne poznajo ljubezni, postanejo nesrečni in se pogube ali pa se po dolgih zmotah in blodnjah zatečejo k ljubezni; zdaj jim vzklije sreča!

Ni pa razvoj tako enostaven, kakor bi se sklepalo iz teh besed. Pisatelju se pozna, da se je poskusil tudi z dramatikom; so v romanu prizori, ki so veledramatični, in celo kaka bomba včasih počí; dejanje se razvija dovolj napeto, da mu sledimo z večjim in večjim zanimanjem, zlasti ker pisatelj z raznimi namigavanji dobro zna zbujati slutnje. — V kvar pa je romanu, da je Meško v svojih meditacijah pregostobeseden in skoraj vsiljiv; neposredno razkranjanje svojih misli, in naj bodo še tako resnične, nas često zadene malo neprijetno, ker se nam zdi, kakor bi nam hotel pisatelj „dajati nauke“, ne pa nas umetniškim potom dvigniti in nas s tem poučiti. —

Spis je posvečen „Domovini, s sladkostjo in bridkostjo ljubljeni“, kakor je natisnjeno na prvi strani. Tako posvetilo bi vobče lahko postavili pred vsak resen slovenski spis, a pri Mešku znači ta naslov prehod v novo dobo: doslej je bil on sam sebi predmet s svojo lastno sladkostjo in (te je bilo več) bridkostjo; zdaj čuti v prvi vrsti kot član Slovenstva, ne stoji torej edino kot subjekt nasproti svojemu edinstvenemu lastnemu subjektu, ampak nasproti veliki družbi, katere član je pač tudi sam.

Slovenstvo je Mešku v prvi vrsti naše preprosto ljudstvo, ki ga pisatelj pozna tudi najbolje. Res čudovito je, kako plastično je ujel razne tipe in jih je ozrcalil z njih pristnimi mislimi in željami. Vidimo ga, duhovnika, kako raz prižnico bere v dušah svojih poslušalcev; morda je v mladem župniku, ki ga nam predstavlja roman, naslikal svoj lastni vzor, izpopolnjen z blago podobo sivega prednika tega mladega župnika. Bodi to, kakorkoli, čudovito fin psihološki akt je n. pr. govor v spomin rajnemu duševnemu pastirju.

Poleg duhovnov nastopajo v romanu še sploh vsakovrstne osebe, kar jih igra življenjsko vlogo na vsakem prizorišču v vasi: ponosen bogataš, trden kmet z malim posestvom, kočar, rokodelec, hlapci, dekle, pastirji, pa tudi napol gosposke ženske, trgovci, učitelj, dijak; to ljudstvo je ali pošteno ali ne, so vmes pijanci in pohotneži itd.; uživa se sreča, dasi neskalsena šele potem, ko je roman — končan, pridrevi pa se še več nesreče . . . Osebjja nastopa jako mnogo; dejanja je velik skupek, razpada pa na več epizod, a radi priznavamo, da jih je pisatelj dobro vezal v celotno skupino, samo da so nekatere preveč raztegnjene (n. pr. čarodejski poskus Nandetov). — Osebe so prav živo risane; posebno starejše ženske so dobro zadete, n. pr. dekla Katra in vse matere, ki nastopajo. Z deklicami pisatelj nima toliko sreče; tragična usoda Jerice, ki je tehnično sicer spretno podana,

se mi zdi izzvana le kot efekt. — Zanimiv je hlapec Andrej, ki je pravi bratec Cankarjevega Jerneja; usoda in nazori so mu isti, a nastop je korenito drugačen! Cankarjev Jernej je teoretik, Meškov Andrej je praktik — to je vse; a istinita sta oba.

Vzrok vsem nezgodam je nedostajanje ljubezni pa čudno koprnenje po tujini. Ta zadnji motiv je služil Mešku vsestransko; našim ljudem ne zadostuje domača gruda, tujina jih izvablja, jih izkorišča, a naposled jih uničene in pohabljenе pošilja nazaj (Minka, Florijan). Nekaterim je prirojeno, da silijo daleč tja, vagabundi (zopet Cankar!), in nič jih ne zadržuje. Nande, sin neznanе tujke (prim. Cigančka!), je Meškov prototip takega rojenega skitalca; a baš ta ne opravičuje obtožbe tujehlepstva: Nande najde v tujini — srečo in le s pomočjo tujine more osrečiti tudi domačine!

Radovedni smo na prihodnji roman Meškov!

Dr. Jos. Tominšek.

Slepa ljubezen. Ljudska igra s petjem v petih dejanjih. Spisal Anton Pesek. I. zvezek „Slik iz vzgoje“. V Ljubljani 1908. Založil pisatelj. Natisnila „Učiteljska tiskarna“. Cena knjižici je 1 K, s poštnino 1 K 10 h.

Primož Trubar in naša reformacija. Kulturno-historična študija. Izdala slovenska sekcija „Svobodne misli“. V Ljubljani 1908. Tisk J. Blasnika naslednikov v Ljubljani. Cena 50 h. — To je doslej edino na našega prvega slovstvenika nanašajoče se povodom njegove štiristoletnice izišlo delo. Knjižica ima na čelu podobo Primož Trubarjevo — posnetek Peruzzijskega modela.

„**Znanstvena knjižnica**“. Upravništvo „Omladine“ naznanja, da začne v rednih mesečnih zvezkih po 4—5 pol srednje oktavne oblike in v dobri opremi izdajati „Znanstveno knjižnico“. Kot prvo delo te knjižnice izide delo poznanege češkega učenjaka, vseučilišnega profesorja Franca Drtine, in sicer „Razvoj mišljenja evropskega ljudstva“ v avtoriziranem prevodu V. M. Zalarja. Delo bode obsegalo 26 pol in se izda v 6 mesečnih zvezkih po 4—5 pol. Naročnina za celo leto znaša 4 K 20 h, za posamezne zvezke 72 h in jo je pošiljati upravništvo „Omladine“ v Ljubljani, Breg št. 12.

„**Archiv für slavische Philologie**“ prinaša v svojem XXIX. zvezku pod naslovom „Ein Bruchstück von Molières George Dandin in der Uebersetzung F. K. Frankopans“ za nas Slovence velezanimivo publikacijo izpod peresa g. T. Matica. Prevod namreč ni, kakor bi pričakoval kdo, hrvaški, temveč slovenski. Pisatelju se je dokaz, da je delo res Frankopanovo, popolnoma posrečil in tako sega zgodovina naše dramatične literature mnogo dalje nazaj, nego se je dosedaj mislilo, kajti, ker se je imenovana drama Molièrova uprizorila prvokrat leta 1668. in je bil Frankopan 30. aprila 1671 obglavljen, spada delo v čas med 1669. in 1671. l. Ta publikacija je izšla kot poseben odtisk. Žal, da se nam ni naznanilo, kje in za kako ceno ga je dobiti.

O reformi mature. Napisao dr. J. Tominšek. Preštampano iz „Nastavnoga vjestnika“. Knj. XVI., sv. 7. U Zagrebu. Tisak „Kr. zemaljske tiskare“. 1908.

V knjižici podaje gospod pisatelj obilico važnih misli o namenu in pomenu mature na srednjih šolah, ki so spričo dejstva, da so slični nazori povzročili tudi najnovejšo reformo mature, obenem nekaj komentar k tozadavnim odredbam učne uprave, katerega bo s pridom čital vsak dijak srednješolec, ki mu je še zrelostni izpit napraviti. Pripomniti je, da je knjižica pisana v slovenščini in da je samo naslov hrvatski.

Književna izdanja društva hrvatskih srednjoškolskih profesora. I. Beletristični odio. Knjiga prva: **Hrvatski pripovjedači**, priredio Milan Ogrizović. S četnaest slika. U Zagrebu 1907. XI in 244 str. Ciena (vez.) 2 krune.

S svojimi književnimi izdanji si je hrv. prof. društvo zastavilo nad vse lepo in vredno nalogo: „da omladini hrvatskoj a i širem občinstvu poda u izboru sve ono veliko i lijepo, čim je rodila književnost i naša i vanjska, davna i sadanja“. S tem hoče prof. društvo hrv. mladini dati priliko, da izpopolni svojo etsko in estetsko izobrazbo ter razširi svoje obzorje. Obenem bi nekako reguliralo njeno čtivo, ker bi ji služilo kot zanesljiv kažipot po domači in po tujih literaturah.

Izdanja se dele v dva dela: beletristični in klasično-komentatorski. V prvem delu izidejo ocene najimenitnejših hrvatskih in tujih pisateljev novejšje dobe, v drugem pa bodo izdajali klasične pisatelje s komentarji. Še letos namerava društvo izdati v beletrističnem delu kot II. zvezek srbske pripovednike, v komentatorskem delu pa izbrane epske narodne pesmi, Mažuraničevega Izmail-aga Čengijića in Demetrovo Teuto. Za poznejša leta ima društvo v načrtu druge slovanske literature („Cvetje s slovenskih livad“), nato pa i književnost ostalih kulturnih narodov.

Kot prva knjiga teh izdanj so izšli Hrvatski pripovjedači. Profesor Ogrizović je sprejel semkaj 14 najznatnejših pripovednikov, med temi tudi še nekaj živih (4 ali 5). Razpredelil jih je po dobi, vendar obenem se držčč i sličnosti njih smeri. Začel je z romantikoma Šenoa in Tomićem, končal z Draženovićem, pisateljem malih črtic, in Leskovarjem, ki je v hrvatsko literaturo uvedel moderni psihološki roman. Vsak pisatelj ima najprej svojo sliko (— te so manj skrbno izdelane —), nato so kratak življenjepis (pri Kozarcu avtobiografija) in ocena njegovega književnega delovanja ter vsa boljša in važnejša dela, obenem tudi kraj in čas izdanja. Zatem se vrste po en ali tudi več sestavkov, ki so značilni za njegov slog.

Knjiga je namenjena hrvaškemu dijaštvu in čitajočemu občinstvu sploh. Priporočati bi jo pa bilo tudi vsem tistim Slovincem in Slovenkam, ki se žele поблиže spoznati s hrvatsko lepo književnostjo in tudi med Hrvati dobiti svojega „najljubšega pisatelja“. Tem bo knjiga izborno služila kot antologija; vsak si bo po svojem okusu izbral tega ali onega pisatelja v nadaljnje čitanje. Jako prav bi hodila knjiga tudi začetnikom v hrvaščini in tudi našo mladino bi kazalo nanjo opozoriti. Naročati jo je potom knjigaren ali naravnost pri „Društvu hrvatskih profesorjev“ v Zagrebu. P.

Rudolfo Franjin Magjer: Zapisci sa sela. Osiek 1907. Cena broš. K 1-50, vez. K 2-50.

Avtor te knjige je delaven mladinski pisatelj, dober opazovalec in spreten, včasih malo pregostobeseden uprizoritelj. „Zapiski“, nanizani v tej knjigi, so po pisateljevem zagotovitlu res pravi zapiski; zapisal si jih je namreč leta 1906/07 v vasi Šljivoševci v Slavoniji in jih je obelodanil po raznih listih in zbornikih. Zdaj pa jih je zbral v celoto, da se s skupičkom nabere prispevek, namenjen za spomenik Strossmayerju v Osieku.

Knjiga zasluži svoj uspeh. Blizu 30 črtic, deloma ilustrovanih, ki jih združuje, podaja marsikaj zanimivega iz selskega življenja v Slavoniji. Slavonija! Kako daleč se nam zdi da leži /ta dežela poljedelcev! Vendar doživlja slavonski kmet isto veselje in isto tugo ko naš mali posestnik, potiska se preužitkar prav tako v kot kakor pri nas in so otroci prav tako otročje resni kakor pri nas deca — sluščinčad

revnih kmetskih rodbin. — Slavonci bodo te zapiske iz svojih sel (obljublja se kot nadaljevanje še ena knjiga) tem rajši čitali, ker so po malem zabeleženi tudi v narečju; izurjenega slovenskega bralca pa to tudi ne bo motilo.

Dr. Jos. Tominšek.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti je razposlala za l. 1907. sledeče knjige: 1. Gradja za povijest književnosti hrvatske. Knjiga 5. Uredio Ivan Milčetić. 2. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Knjiga XII., svezak 2. Urednik dr. D. Boranić. Cijena 2:50 K. 3. Rad jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Knjiga 170. Razredi historičko-filologički i filozofičko-juridički. — O knjigah izpregovorimo kaj več pozneje.

Splošni pregled

Občni zbor „Maticе Slovenske“ bo v ponedeljek, dne 25. maja ob 8. uri zvečer v veliki dvorani ljubljanskega „Mestnega doma“. — V zmislu § 4., točke b) društvenih pravil je eventualne samostalne predloge vsaj 14 dni pred občnim zborom (do 11. maja) prijaviti odboru.

Organizacija našega znanstvenega dela. Na dan pred občnim zborom „Maticе Slovenske“, t. j. dne 24. maja t. l. o polu 11. uri dopoldne bo v prostorih „Maticе Slovenske“ razgovor o organizaciji našega znanstvenega dela. Dnevni red: I. Poročilo o dosedanem stanju našega znanstvenega dela a) po obsegu in strokah, b) v gmotnem oziru. II. Poročilo o nastanku in stanju drugih slovanskih učenih društev in akademij. — III. Vprašanje a) o našem znanstvenem naraščanju, b) o gmotnih pogojih znanstvenega dela (o založnikih in kupovalcih). — IV. Razmerje eventualne nove, osrednje znanstvene organizacije do dosedanjih znanstvenih društev. — V. Slučajnosti. — Na ta sestanek vabi vsa naša znanstvena društva in vse poedince, ki se zanimajo za stvar, dr. Fr. Ilešič, predsednik „Maticе Slovenske“.

„Matica Slovenska“. Iz 158. odborove seje „Maticе Slovenske“ dne 3. aprila 1908. Letošnji občni zbor bo v ponedeljek, dne 25. maja ob 8. uri zvečer v ljubljanskem „Mestnem domu“. Publikacije za leto 1908. se bodo tiskale vsaj v 4500 izvodih; za tisk „Zbornika“, „Zabavne knjižnice“ in „Hrvatske knjižnice“ ter „Prevoda iz svetovne književnosti“ se razpiše natečaj; knjige morajo novembra biti v Ljubljani pripravljene za ekspedicijo. Sprejmejo se nekateri rokopisi in določijo recenzenti novim. Od zadnje odborove seje je društvu pristopilo vnovič ali na novo 40 članov. — Za leto 1908. izda Matica sedmero knjig (med temi tri ilustrirane): 1.) „Zbornik“ (znanstvene razprave o početkih naše književnosti v protestantski dobi; slike). 2.) „Knezova knjižnica“ (Cankarjev spis „Novo življenje“; jubilejni spis o Vatr. Jagiću). 3.) „Zabavna knjižnica“ (poleg pripovednih spisov drama Zofke Kveder-Jelovškove: „Amerikanci“). 4.) „Hrvatska knjižnica“ (komentirana istrska priča Vl. Nazora „Veli Jože“, umetniški opremljena). 5.) Prevod Goethejevega „Fausta“, I. del.

6.) Strekelj, Narodne pesmi. 7.) Seidl, Kamniške ali Savinske planine, II. del (s slikami).

„Narodne založbe“ občni zbor se bo vršil dne 11. maja t. l. ob šestih popoldne v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani.

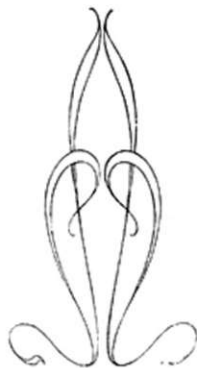
† **Dr. Baldo Bogišić** je umrl nagloma dne 24. aprila t. l. na Reki. Sivolasi starček — bil je že v 72. letu — se je vračal iz Italije, kjer si je nekoliko okrepil zdravje, na Cetinje. Pokojnik je bil znamenit učenjak — pravoslovec in zgodovinar. Najiminenitjši deli njegovi sta: „Pisani zakoni na slovanskem jugu“ in „Zbornik sedanjih pravnih odnošajev v južnih Slovanih“.

Nova opereta Zajčeva. Mojster Zajc je izročil upravi zagrebškega gledišča novo tridejansko opereto „Seoski plemič“, kateri je besedilo spisal Stj. Širola. Opereta se uprizori že začetkom prihodnje glediške sezone.

Nova dramska dela Leonida Andrejeva. Leonid Andrejev je pred kratkim završil svojo dramsko trilogijo „Človeško življenje“. Novejši dve drami imata naslov: „Mir in vojna“ in „Revolucija“. Že naslova kažeta, da je vzel pisatelj najnovejše dogodke na Ruskem za predmet svojim delom.

Maksim Gorkij je spisal novo dramo v treh dejanjih: „Zadnji“. To, kar se pripoveduje o tem najnovejšem dramatiškem delu Gorkega, je seveda nezanesljivo, ker prihaja brezdvomno od osebnih prijateljev pisateljevih. Treba torej počakati, da delo izide ali se uprizori, potem bo možno soditi o njem. Njega vsebino lahko nekoliko sodimo iz dejstva, da je v Rusiji, dasi pisano za Rusijo, prepovedano in da se uprizori v inozemstvu.

Listnica uredništva. Gospod Vidin. Vaš triolet se začnja: „Ko dekle bi imel cvetečelično — bi srčno ljubiti se učil jaz njo“ . . . Da se treba takih stvari učiti, dozdam še nismo vedeli! . . . Sicer pa zadenete včasih tudi pravo! V pesmi: „Kdo je srečen?“ požete: „Srečen je, komur ni znano zemeljsko gorje!“ Večje rešnice še ni kmalu povedal kdo! Navzlic temu bi Vam svetovali, da pustite pesnikovanje. — Semka. Izmed poslanega natisnemo morda o priliki pesem: „Kaj gori v očeh tvojih?“ Drugo preveč vsakdanje in prevečkrat opevano! —

Narodna knjigarna

v Ljubljani, Jurčičev trg št. 3

se priporoča slav. občinstvu za dobavo **knjig vseh strok** in **vseh jezikov** ter za **naročevanje vsakovrstnih nepolitičnih časopisov**.

Z „Narodno knjigarno“ združena

trgovina s papirjem, pisalnimi in
— risalnimi potrebščinami —

je preskrbljena z najizbornejšim blagom in priporoča vsakovrsten **papir**: kancelijski, konceptni, pismeni, ministrski, dokumentni, ovitni, barvani in za pisanje na stroj; ima svojo bogato zalogo

krasnih kaset pisemskega papirja,

veliko izbiro vsakovrstnih svinčnikov, peres, peresnikov, radirk, čopičev, črnih, barv, kred itd. ter vse risarske in slikarske potrebščine zlasti za realce in gojence obrtne šole.

Nadalje je v zalogi bogata izbira

— **trgovskih knjig** —

vseh vrst v različni vezbi, istotako **notezov, beležnic, kupnih knjižic** in sploh vseh potrebščin te stroke.

